Кр

Тывинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 119 (13119) | 1986 чылдың май 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көпеек

ССРЭ-ЖЕ АЯН-ЧОРУК

Совет чазактың чалаанын ёзугаар Испанияның чазааның Даргазы Фелипе Гонсалес кадайы-биле кады май 19-та Москвада албан ужурунда аян-чорук кылып чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. И. Рыжков кадайы-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри Э. А. Шеварднадзе, өске-даа албан кижилери Испанияның чазаанын баштыңын болгаш ооң кадайын аэродромдан уткуп алганнар.

* * *

Ол-ла хүн Н. И. Рыжковтуң Ф. Гонсалес-биле чугаалажыышкыннары эгелээн. Совет Эвилели биле Испанияның аразында харылзааларның боттуг байдалының чүгле ийи чурттуң үндезин эрге-ажыктарынга эвес, харын база улустар аразынга тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының херээнге база дугжуп турарынга ийи таланың бүзүрелин илереткен.

* * *

Ол-ла хүн Кремльге ССРЭ-ниң чазааның өмүнээзинден Ф. Гонсалестиң болгаш ооң кадайының алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Совет таладан аңаа Н. И. Рыжков кадайы-биле, Г. А. Алиев, Э. А. Шеварднадзе, П. Н. Демичев, Н. В. Талызин, А. Н. Яковлев, өске-даа албан кижилери барган.

Найыралдыг байдалга боон эрткен дүштеки шайлалга үезинде Н. И. Рыжков болгаш Ф. Гонсалес чүве чугаалаарга, оларны улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш адыш часкаашкыны-биле уткаан.

(СЭТА).

ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУННУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИНГЕ ДҮҮШТҮР

Часкы хову ажылдары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга кажан-даа эң-не «изиг», эң-не харысалгалыг үе болуп келген. Чүге дээрге ол күскү дүжүттүң үндезинин тургузуп турар. Чогум-на ынчангаш бис: «Часкы хүн чылды чемгерер» деп чугаалажып турар бис. Хөрзүннү дүрген болгаш шынарлыг кылдыр болбаазырадыры, шык базырыышкынын шын чорудары, тараа болгаш мал чеми культураларын өй-шаанда, часкы суггарылганы шынарлыг чорудары республиканың чер ажылдыгларының СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге, Аъш-чем программазын боттандырарынга база бир базымы болур.

Ажылды шын организастаарының, күш-ажылдың сагылга-чурумун эки деңнелге тургузарының, техниканы беримчелиг ажыглаарының дугайында айтырыгларны часкы хову ажылдарының үезинде улам шыңгыы тургузуп, негелдени күштелдирер херек. Бистиң кайда-даа эде тургузуушкун чоруп турар бо хүннеривисте чогум-на коммунистер чаа ёзу-биле ажылдаарының мурнуку одуруунга туруп, революсчу, күш-ажылчы чаңчылдар биле эде тургузуушкуннуң арзында ханы харылзааны каяа-даа дарый нептередир ужурлуг.

Часкы ажылдарның чедиишкини, механизаторларның, бүгү хову ажылдыгларның демниг ижи, ооң алыс түңнелдери бригадалар, звенолар, аңгы-аңгы кижилер ортузунга социалистиг чарыштың идеологтуг хандырылгазын шын организастаарындан, механизаторларның, өске-даа ишчилерниң ажылдаар, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарындан дыка хамааржыр. Чижээ, Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң хову ажылдыгларынга бо чылын совхозтуң дирекциязы чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг хову турлаан тудкан, ынчангаш олар аалдарынче чанмайн, хонуп ажылдаар, ажыл шагын долу ажыглаар аргалыг болганнар. Ол ажылдың ажыктыг, бүдүрүкчүлүг болурунга улуг дузазы чедирген.

Бо чылын хову ажылдыглар агроүлетпүрнүң ажылын эде тургузарының, чер ажылын интенсивтиг арга-биле чорударының бир дугаар чазын уткаан. Ынчангаш часкы хову кампаниязының бо изиг түлүк, ындыг-ла белен эвес хүннеринде политинформатор, агитатор, лектор бүрүзүнүң хей-аът киирикчи сөзү тараажыларны улам соруу киирер, чогум-на олар ажылды шын организастаарының, ооң бот-орулга-чарылгалыг, чек системалыг методтарын улам ханы тайылбырлаар, кижи факторун идепкейжидип тургаш, часкы хову ажылдарын эң кыска хуусаада, шынарлыг чорударының бүгү аргаларын чедип алырынга боттарының үлүүн киирер ужурлуг.

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң механизаторлары эртен даң бажындан кара кежээге чедир кызымак ажылдап хүнзээннер. Кежээ хову турлаанга турупкан оолдар чедип кээрге, оларны өөрүнчүг белек — агитбригада манап турган болган. Бот-тывынгыр артистер механизаторларга ырлап, шүлүктеп, хөглүг, шоодуглуг номерлер көргүзүп, кожамыктап ырлажып, солун концертти көргүскеш, хана солунну көрүштүг, чараш кылдыр үндүреринге дузалашканнар. Агитаторлар механизаторлар, чолаачылар-биле кыска беседаны кылып, тараажыларның ажылын үнелеп, ажыл-ишчилерниң хей-аъдын көдүргеннер. Агитбригада бодунуң ол солун концерти-биле «Бурунгаар», «Совет Тыва», «Улуг Октябрь», «Кызыл тук» совхозтарның хову турлагларынга база аалдап четкен. Олар чораан-на черинге кыска беседаларны кылып, хана солуннар, «Чаңныктар», хуудустарны үндүрүп, өңнүг фото-солунну база кылып, хову ажылдыгларының тура-соруун ыңчаар көдүрүп, бо чылдың дүжүү дээш демиселге боттарының үлүүн киирип турарлар.

Идеология фронтузунуң ажылдакчылары хову ажылдыгларны часкы кампания ажылынче мобилизастап тура, черниң гектар бүрүзүнүң, чер ажылынче үндүрген рубльдиң, чаштырган чемишчидилгениң тонна бүрүзүнүң беримчезин улгаттырар дээш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, чиг эт, дериг-херексел бүрүзүнге хынамчалыг ээ болурунуң чугулазын тайылбырлап, чүгле шак бүрүзүн эвес, минута бүрүзүн бүдүрүкчүлүг, чөп ажыглап, быжыг сагылга-чурумну тургузуп тургаш, ажылдың бүдүрүкчүлүүн чедип алырынга идигни бээр ужурлуг.

Часкы тарылга үезинде масса-политиктиг, агитасчы ажылдың кол утка-шынарын социалистиг чарышты шын организастаарынче, ооң ажыктыын чедип алырынче, мурнакчы дуржулганы нептередиринче угландырар херек. Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды районнарның партия организациялары идеология активи-биле семинарларны эрттирип, ындыг семинарларга хову турлагларынга чорудар идей-политиктиг, культура-массалыг ажылдарның арга-хевирлерин тодараткан.

Хову ажылдарының үезинде агитатор кижиниң ажылдаарынга, кызыл-булуңнарга, агитквартираларга ышкаш, ындыг-ла эки таарымчалыг байдал тургустунмаан болуру билдингир. Ынчангаш ооң беседазы хүннүң амыдыралы-биле ханы холбаалыг, кыска, билдингир, часкы хову ажылдарын шынарлыг чорударынче угланган болур ужурлуг. Агитаторнуң база бир кол сагыш салыр ажылы — мурнакчыларны тодарадыры, оларны хөйге чарлаары, көскү агитация, хана солун, хуудустар, шоодуглуг үндүрүглелер, күш-ажылдың аллар тугун көдүрери, агитбригадаларның көргүзүглери дээн ышкаш айтырыгларны шиитпирлээринге киржири.

Бөгүн кайда-даа СЭКП-ниң XXVII съездизиниң негелдезинге дүүштүр ажылды эде тургузарының, ажылга хамаарылганы, ооң стиль, методтарын өскертириинин дугайында чугаа чоруп турар. Ынчангаш бистиң хөй санныг пропагандист, агитатор, лекторларывыс хову турлагларынга барып чедип, идепкейлиг, чогаадыкчы ак сеткилдиг ажылдаарының байдалын тургузарынга боттарының үлүүн киирер, ажылда бар четпестерни илередир, ону дарый чайладырының айтырыын шыңгыы тургузар ужурлуг.

Чер-черде партия комитеттери, партия организациялары часкы хову ажылдарының идеологтуг хандырылгазын бедик деңнелге тургузар, партияның бөгүнде кодээ ишчилерниң мурнунда салып турар сорулгаларын чаа ёзу-биле ажылдаарының, эде тургустунуушкуннуң үндезининге шиитпирлеп тургаш, хажык чок чедип алыр дээш бүгү-ле аргаларны ажыглаар ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

СУГГАТЧЕ КИРГЕН

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырында хову бригадазының тараажылары бо чылын суггарылга ажылынче улуг кичээнгейни салган.

Совхоз бо чылын нийтизи-биле 1145 га шөлге сула, кукуруза болгаш мал чеминиң өске-даа культураларын өстүрер. Оларның шуптузун суггаттыг черлерге тарыыры көрдүнген. Ооң ыңай 285 га ажыг сиген шөлүн суггарар.

Гидротехник Доңгак Тас-оолдуң удуртулгазы-биле суггатчылар Чоза, Ирбитей, Чаңгыс-Терек буталарының дөзүн кылып белеткээш, суун бадырган. Хоочун суггатчылар Долба Кызыл-оол, Чамзы Кара-оол, Бүдүкей Бүдегечи, Дартан Сүгежик олар эки ажылдап, хүн нормазын 105—110 хуу күүседип турар.

Совхозтуң суггатчылары эрткен неделяга чедир 560 ажыг гектар сула тарыыр, сиген кезер шөлдерин суггарганнар.

Н. ДАМДЫН.

Ногаан ээзимниг сыннарның эдээнде тарылга шөлү карара берген, шыгын бусталдыр тынып чыдыр. Чергелештир «челдирген» тракторлар ооң кыдыы-биле эртер.

Каа-Хемде «Кызыл тук» совхозтуң бо тарылга шөлүнде картофельди тарып олуртуп эгелээн.

Куурартыр көстүр хептиг, узун сынныг кижи тракторлар чанындан бисче кылаштапты. Ажыл-агыйда агроном Александр Петрович Колодкин болду.

— Бистиң бо механизаторларывыс эки ажылдап турлар. Кижи бүрүзү хүнде ийи норманы күүседип турарлар—деп, ол мактады берди.

50 гектар шынаада картофельди олуртуп турар бо механизаторлар мал чемнерин база тарып өстүрер ужурлуг. Олар бо тараан бежен га черинден чүс центнер картофельдиң дүжүдүн алыр сорулгалыгаар.

Ол бригада мал чемнеринден 494 гектарга кукурузаны тарыыр. Дүжүткүр кылдыр ажаап өстүргеш, оон гадан-на 148 центнер дүжүттү алыр ужурлуг. Тарымал тооруктү, чаңгыс чылдыг сигеннерни база тарыырлар.

ЧУРУКТА: совхозтуң хоочун механизатору Михаил Мундурга.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АЖЫЛ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхоз он ийиги беш чылдың баштайгы чылында 300 гектар тараа культураларын, 800 гектар чаңгыс чылдыг сигеннерни, 414 гектар хөй чылдыг сигеннерни, 200 гектар чайгаар үнген сигеннерни суггарар деп планнаан. Бо хүннерде часкы суггат-биле 740 га шөлдү суггарган. Ында 4 звенода 26 суггатчы доктаамал ажылдап турар.

Бо час узун болгаш соок болганы-биле тайгадан баткан сугнуң хемчээли эвээш болган. Ынчалза-даа суггатчылар келген сугну халас эртпейн, багай эвес ажылдап турарлар. Базырык үстү шөлдерде 380 гектар черде хөй чылдыг сигеннер, 65 гектар черде арбай тарыыр шөлдер суггартынган. Ол ажыл ам-даа уламчылап турар. Ында хоочун суггатчылар Хертек Санчай-оол, Кончук Маадыр, коммунист Хомушку Эрес-оол оларның звенолары хүн нормазын ажыр күүседип, баштайгы чеди хонуктарның түңнелдери-биле акша шаңналын алганнар.

А. КАНЧЫЫР.

НОГААЖЫЛАРНЫҢ ЧЫМЫШТЫГ ИЖИ

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң ногаажылары ногаа дүжүдүн эрткен чылдардан хөйнү алыр. Ногаа культураларының өзүмнерин бо чылын агротехниктиг чурум ёзугаар өстүрер. Өзүмнерниң өзүлдези эки. Чырык, чылыг парниктерде капуста, огурец, помидор өзүмнери бар. Оларны шөлге удавас олуртуп эгелээр. Ногаа бригадаларында Аксы-Барлыктың херээженнери ажылдап турар. Ында 35 кижи ийи ээлчег-биле ажылдап турар. Суггатчылар Удув-оол Монгуш, Сергей Кужугет, Борис Кужугет, Владимир Хертек олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, суггарылганы эки чорудуп турар. Парниктерде дуржулгалыг ногаажылар Серештей Сарыглар, Клара Куржуу, Орташ Ооржак, Ынааштай Сарыглар идепкейлиг ажылдап турарлар. Артис-оол Хомушкуну ол «ЮМЗ-6» маркалыг трактору-биле ногаажыларда быжыглаан. Ол кара хөрзүннү доктаамал сөөртүп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ТАРЫП ОЛУРТУЛГА ЭГЕЛЭЭН

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде лесничествозунуң ажыл-ишчилери бо чылын 250 гектар черге ыяш тарып олуртур сорулгалыг. Бо чылын хар чуга болганындан эрте эрээн. Ынчангаш черниң шыгы шоолуг эвес болган. Хар шыгы кургаалакта, ыяш тарылгазын кыска хуусаада чорудар сорулга-биле лесничество бо хүннерде бүгү күштү мөөнээн.

Ыяш тарып олуртулгазын чогуур үезинде доозар дээш лесничествонуң ажылчыннарындан аңгыда суурнуң чурттакчылары мында хаара туттунган. Чербиниң дузалал школазының үстүкү класстарының өөреникчилери хостуг шагында ыяш тарылгазынга дузалажып турар. Ыяш олуртулгазында 34 кижи доктаамал ажылдап, хүнде 10 га чедир черге олуртуп турар. Олар ийи хүн дургузунда 26 гектар черге ыяш тарылгазын доосташ, ам Улуг-Шивээ деп черде олуртуп эгелээн. Маңаа 100 ажыг гектар черге ыяш тарыыр. Мында ажылдап турарлар хүнде 15—20 гектар чедир олуртуп, шалыпкын ажылдап турар.

Ыяш тарып олуртуп турар бригаданы мастер М. Г. Черепанов билдилиг удуртуп, ында ажылдап турар кижилерниң күш-ажылын шын организастап, даандырган ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидип, мурнакчыларны доктаамал илередип, чарышты түңнеп турары ажылга идиглиг боол турар.

Хоочун лесниктер Н. Игиншев, П. Известков аныяктарга дуржулгазын айтып, арга-сүмезин кадып, ыяшты канчаар тарып олуртурун оларга бо-ла айтып берип турар. Маңаа үр үениң дургузунда ажылдап келген арга-дуржулгалыг ажылчыннар Күнчүмей Кара-оол, Олег Саая даандырган ажылын ак сеткилдиг күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

Р. ОЧУР-ООЛ.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

Чадааның хлеб заводунуң коллективи он ийиги беш чылдың бирги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин боттандырар дээш хлеб быжырыкчыларының ажыл-ижин шын организастап келгенининң түңнелинде бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдаларын доктаамал күүседип келген. Апрель айда 180 тонна хлеб-булочка кылыглары бүдүрер планныг даалга ажыр күүсеттинген.

Булочка кылыглары бүдүрер цехте ажылдап турар мастер Марина Кара-Салдың удуртуп турары ээлчегниң ишчилери коллективтиң ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Мастер Татьяна Монгуштуң удурткан хлеб быжырыкчылары планныг онаалдаларын ажыр күүседип келген.

Хлеб заводунуң коллективиниң ажылында чамдык эки чүүлдер бар-даа болза, бүдүрүп үндүрген хлебтиң шынары экиживейн турар. Продукцияның шынарын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорудуп-даа турар болза, бар курлавырларны чедир ажыглавайн, мурнакчы дуржулганы нептеретпейн турар.

— Быжырган хлебтиң шынарының экиживейн турарының бир чылдагааны — Кызылдан сөөртүп эккеп турар далганның шынар шынзылгазы чок боор турарында, ол чокка хүлээп ап турарында. Келген далганның шынарын, сортун, өл-шыгын ук документиге айтып каан турар ужурлуг. Хлеб заводунда далганың шынарын хынаар лаборатория база үрелген — деп, хлеб быжырар мастер Алгымаа Ондар хомудап чугаалап орар.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын экижидер, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир, ажылга эде тургустунар дээш боттуг хемчеглерни заводтуң удуртулгазы дарый ап чорудар ужурлуг.

А. ДОҢГАК.

ИЙИ КАТАП АЖЫР

Бии-Хем районнуң «Хадың» совхозунда часкы хову ажылдары мурнунда чылдарга бодаарга, элээн шалыпкын болгаш организастыг чоруп турар. Ооң бир чылдагааны трактор-хову бригадазын эде тургузуп, звеноларга чарганы.

Бригада Каак-Хөлде 170 гектар ажыг черге кызыл-тасты чажып доосташ, Чиңге-Даг артында 1000 гектар черде тарааны чаштырган. Ам ооң звенолары Ооращ-Хову дээ мал чемнерин тарып турарлар. Звенолар аразында социалистиг чарышты чеди хонуктап түңнеп турар. Аңаа Сергей Наксыл удурткан звено бирги черни ап келген. Звено кежигүннери хүнде 18 гектар черге чаштырылга чорудар планын 36 гектар кылдыр ийи катап ажыр күүседип турар, а звено нийтизи-биле хүнде 74 гектар черге үрезин чаштырарын база-ла барык ийи катап ажырып, 144 гектар черге тарылганы чорудуп турар.

С. ДАҢГАА.

Ак-Довурактан медээлер

МУРНАКЧЫ ЧОЛААЧЫЛАР

Ак-Довурак АТБ-зинде Ш. Шамыратовтуң удурткаы чолаачылар бригадазы апрель айның планын 188,7 хуу күүсеткеш, социалистиг чарышка тиилекчи болган В. П. Байкаловтуң бригадазы онаалдазын бүдүн чартык хуу ажырган.

Хууда социалистиг хүлээлгелерин М. Кужугет 213 хуу, В. Ковыргин 184 хуу күүсеткен. Чолаачылар кывар-чаар чүүлдерни камнап алган.

Бирги кварталда транспорт бүдүрүлгелериниң аразында чарышка бирги черни алган коллективте коммунистиг күш-ажылдың чээрби дөрт шалыпчылары ажылдап турар. Автопарк ажыглалын экижидер, камналга чурумун күштелдирер дээш коллектив күженниишкининг ажылдаар сорулгалыг.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Даг-дүгүнден бедик сорттуг руда арыглаар цехте № 4 ээлчег — интернационалчы коллектив. Ында орус, украин, марий, тыва болгаш өске-даа нацияның кижилери ажылдап турар. Ажылынга мергежээн мурнакчыларны — слесарьлар А. Ооржакты, Н. Кужугетти, улуг таарыштырыкчы М. Хертекти, электрик П. Серебряковту, мастер Е. Тельныхты болгаш оператор М. Шметюкту эш-өөрү мактап турар.

Машинистер К. Ойдуп, Л. Лопсан, хептекчилер С. Монгуш, З. Сат болгаш өскелер-даа күш-ажылчы базымын аңаа эгелээн.

Ээлчег арыглал фабриказының коллективтериниң аразында чарышка каш удаа тиилекчи болуп келген. Пландан ажыр 240 муң тонна бедик сорттуг даг-дүгү бээр хүлээлгени ээлчег алган. Апрельдиң планын ажыр боттандырган: нормативтиг арыг продукция бүдүрерин 111 хуу, даг-дүгү 110,6 хуу күүсеткен.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭН

Апрель айның түңнели-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективтериниң аразында чарышты түңнээн. Кол цехтерден даг-дүгүнден бедик сорттуг руда арыглаар цех бирги черни алган.

Ийиги бөлүктен ол-ла цехтиң Даш-Мөге Ондарга удурткан № 1 ээлчээ тиилекчи болган. Даг-дүгүйден бөдүүн руда арыглаар цехте В. Абдорнинаның удурткан № 3 ээлчег, белен продукция негиинде В. Халиков баштаан № 3 ээлчег күш-ажылчы маргылдааны баштап турар.

ЧААГАЙ ТАРАА ШАҢНАР ДОЛАР

Адар-Төштү ашкаш, Чадаана хоорайже углай хаптарга, карак четпес шөйлүп чоруй барган делгем хову, шөлдер хээлей-дырай чарып каан, ында-мында ногаарара берген чыткылаар. Ээнзирээн хову уйгузундан одуиган. Күчүлүг «демир аъттар» ында чаржып, ажылдаан кижилерниң ыыт-даажы дыңмиреп тургулаар. Ол дээрге Чөөн-Хемчикте «Искра» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның хову ажылдыгларының дүн-хүн чок ажылдап турары ол-дур.

Чалдап каан узун оруктар ырак эвесте, чурттакчы бажыңнар, улуг-улуг складтар, кажаалар көстүп турар. Ол СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөл хову-трактор бригадазы-дыр. Аңаа чеде бээрге, ажыл-иш хайныышкынныг, кижилер бачым ажыл-иште хаара туттурган. Тракторларның шуужуу үзүктел чок. Оларның ынчаар ажылдаары-даа чеп. Совхозтуң хову ажылдыглары чер ажылын интенсивтиг арга-биле чорударын өөренгеш, хөрзүннүң тургузуунуң бот-шынарларын анализтеп көрбүшаан, агротехниктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чеп ажыглаарын шиитпирлээн дээрзин бригадир биске тайылбырлады.

Бот-орулга-чарылгалыг керээ-биле ажылдап турар бригаданың кежигүннери мал чеминиң болгаш тараа культураларының технологтуг картазы болгаш ажылчын план-даа хөрзүн камгалалының системазы-биле черниң интенсивтиг технологиязынга чагырткан турарын чедип алыр сорулгалыг. Хөрзүн болбаазырадылгазында болгаш тараа чаштырылгазында дөрт күчүлүг Т-150, ийи К-700 деп маркалыг тракторларны быжыглаан. Бөгүнге чедир 1300 гектар шөлдүң болбаазырадылгазын чорудкан болгаш 350 ажыг гектарда арбайны эки шынарлыг чаштырган.

Часкы чер болбаазырадылгазында болгаш тараа чаштырылгазында хаара туттунган трактористер алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир, чарыштың тиилекчилери болур дээш кызымаккай ажылдап турар. Оларның кижи бүрүзү техникаларын баш удур септеп алган болгаш чаңгыс минута-даа туруушкун чок ажылдап турар. Бир эвес бачым үрелиишкин болу бээр болза оларга техниктиг дуза чедирер тускай машина, септекчилер белен.

— Бистиң ажылдаар, чурттаарывыска таарымчалыг байдалды совхоз дирекциязы тургускан. Столовая бар. Хостуг үелерде культурлуг дыштаныр кызыл-булуң, ажыл соонда чунуп алыр чунар-бажың бистиң эргевисте. Ол ышкаш Культура бажыңының агитбригадазының бот-тывынгыр артистери бо-ла аалдап келир. Хүнде кылган ажылдарывысты көргүзүг самбыразында хүн бүрү бижип турары бисти улам соруктуг ажылдаарынче хей-аът киирип турар. Ынчангаш чүгле эки ажылдаары бистен негеттинип келген — деп, Т-150 тракторнуң башкарыкчызы Виктор Сүрүң биске ужуражып каш чугаалаар болду.

Хүн бүрүнүң ажылы дээш чарышка тиилекчи болур, хүн нормазын 100 хуудан өрү күүседип турар трактористер Александр Иргит, Виктор Сүрүң, Александр Монгуш, мурнакчы чолаачы Вячеслав Бопуу оларга бригада чоргаарланыр. Тиилекчи болганнарга СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң күш-ажылчы аллар тугун көдүрүп турары чаңчыл апарган.

— Бора-Хөл хову-трактор бригадазы бот-орулга-чарылгалыг керээ-биле ажылдап эгелээн соонда, кижи бүрүзүнүң харысалгазы, кылып турар ажылының шынары дээш эрес сеткилдиг бедээн. Бригада керээзи-биле ажылдаарга күрүнеге болгаш ажылдап турар кижилерге ажыктыг, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болурун бригаданың кежигүн бүрүзү эки билир. Ынчангаш мооң ажылынга кошкак, багай ажылдап турар кижини тывар берге — деп, агроном Байыр-оол Ламажапович Монгуш чугаалаар болду.

Ол ышкаш ол-ла совхозтуң Чөога-Аксы деп черде комсомолчу-аныяктарының бригадазында ажыл база хайныышкынныг. Бо коллективтиң кежигүннери 280 гектар черни суггарып, 250 гектар черниң аңдарылгазын чорудуп, 5 гектар черде морковь үрезинин чаштырган. Оларның эргезинде ДТ-75 маркалыг 8 трактор быжыглаттынган. Ажыл эрте даң хаязындан эгелээш, орай дүнеге чедир уламчылаар. Бригада кежигүннериниң социалистиг чарыжын он хонуктап түңнеп турар. Сөөлгү он хонукта механизаторлардан Оскур Сат, Биче-оол Монгуш, Алексей Сат, суггатчылардан Альберт Очур, Радик Монгуш шылгараан болгаш шаңнадып-мактатканнар.

Бригаданың ишчилери бир гектар черден ногаа культуразын 176 центнерин, кукурузаны гектардан 75 центнерни алыр хүлээлгезин ажыр күүседир дээш арасында чарышты улам калбарткан. Оларга амданныг аъш-чемни белеткеп берип, механизаторларның хүндүткелин эки ажылы-биле чедип алган поварлар Александра Кара-Сал биле Марина Сат оларны мактап болур.

Партияның XXVII съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген, ында көрдүнген өндүр улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хову ажылдыглары он ийиги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турар.

С. КУУЛАР.

СОВЕТТЕР АМЫДЫРАЛЫ: эде тургустунуушкун чоруп тур

КОЛ ТЕМА... ХАЖЫЫЗЫНГА АРТКАН

Баштай сессияның кол илеткелиниң адының дугайында. Ону «СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» дээн. Каа-Хем район Совединиң депутаттары ук илеткелден съездиниң негелделеринге дүүштүр чаа чүүлдү манааны чугаажок. XXVII съездиниң доозулганындан бээр безин чүге ай ажыг үе эрткен. Ынчангаш район Совединиң күүскому ажылын эде тургузар, Советтерниң ролюн бедидер, депутаттарга хамаарыштыр чаа-чаа негелделерни тургузар дээрзин идегеп манааннар. Чугаа ниитизи-биле эде тургустунуушкун дугайында болур ужурлуг. А ол кандыг болганыл?

Илеткелди — улус депутаттарының Каа-Хем районнуң Совединиң күүскомунуң даргазы Ч. А. Удумбара районнуң чөөн ажыл-агыйында, үлетпүрде, тудугда, чоннуң амыдыралын хандырылгада бүдүрүлгелериниң сорулгаларга доктааган. Бир шак хире үе дургузунда болган илеткелдиң хөй кезиин ол сорулгалар ээлээн.

Аъш-чем программазын күүседиринге каа-хемчилер көңгү салышкынны киирип турар. Кедээ ажыл-агый продукциязын улам көвүдедири-биле дешпилгелиг чаа аргаларны ажыглап келген. Хову ажылдарында ишчилерниң 90 ажыг хуузу кезээлиг болгаш бот-орулга-чарылгалыг звеноже шилчээн. Бо чылын 109 бригада ол аргаларже шилчир.

Черниң кежиин четтирерде, ооң беримчезин бедидери чугула деп, илеткелчи чугаалаан. Ындыг турбуже, бо айтырыгже чамдык удуртукчулар, специалистер ханыладап кирбейн турар. Маңаа хамаарыштыр, РАУК чөвүлелиниң даргазынга чемелел болган. Ылаңгыя «Бурунгаар» совхоз эрге чажар ногаалар чаштырыгларын дыка хожудадып турар. Чоннуң аъш-чем-биле хандырылгазын улам экижидер херекке киржип турар аныяр-үлетпүр-ажыл-агый кооперациязы чондан эът, сүт, чуурга болгаш ногаа садып алырын эвээжеткен деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелдиң дыка хөй кезиин чоннуң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери-биле холбашкан айтырыг ээлээн. Районнуң чамдык ажыл-агыйларының, ылаңгыя «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Енисей» совхозтарның ажылчыннары болгаш өске ишчилери картофельди болгаш ногааларны эвээшти тарып, хууда мал-маганны барык тутпайн турар. Республиканың чамдык үнүш-дүжүткүр черлеринге бодаарга, хандыр-лаа дүжүттү өстүрүп ап болур девискээриниң чурттакчыларының дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге тоомча чок чоруу ол. Кедээ Советтер күүскомнарының, депутаттарының чурттакчы чон ортузунга организастыг ажылды кошкак чорудуп турары оон-на илдең. Чамдык суурларда огородтарны болбаазыратпайн турар, ооң уламындан ында чашпаан ынген.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң күш-ажылчы коллективтеринде социалистиг чарыш улам калбарган, организастыг чорук, сагылга-чурум болгаш корум-чурум быжыккан. Бо чылдың эрткен дөрт айдарында үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш садарының, амыдырал болгаш коммунал ачы-дуза чедирилгезиниң пландарны күүсеткенген. Харылзаа белдириниң база кино четтиизиниң коллективтери боттарының мурнунга салган сорулгаларын чединишкинниг боттандырган. Тудуг организацияларының тудуг-монтаж ажылдарының планнарын күүседилкен.

Советтер сессияларының эртип турарының дугайында илеткелчи шүгүмчүлекчи өзү-биле чугаалаан. Оларга бүдүрүлгечи айтырыгларны идепкей чок чугаалажып турарын, районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринге аргаларны болгаш курлавырларны чедир ажыглавайн келгенин, чамдык депутаттарның идепкей чогун, чоннуң эдеэлел бараанарын бүдүрээшкининге оларның кошкак киржилгезин шүгүмчүлээн. Ол ышкаш материал, одалга-энергетика курлавырларынга хумагалал чок болуп турар факторларны база айыткан.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга районнуң хөй талалыг амыдыралының барык шупту илеткелчи анализтээн аралдашканы моон илдең. Ногум оон түңнели кандыг болганыл?

Ниити сөстер ажыглаан илеткел болган. Сессияга эде тургустунуушкун, эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедир дугайында айтырыглар хажызынга артып калган. Эде тургустунуушкун дугайында, Советтерниң ажылының стили болгаш методун съездиниң негелделеринге дүүштүр эде тургузар дугайында чугаа болбаан. Чидиг шүгүмчүлел чок болган. Советтерниң ажыл-чорудулгазынга илеткелчи доктааза-даа, чаагайжыдылгага, арагалаашкынга удур демисел, сагылга-чурум дээн чүштарлы айтырыгларны аңаа «хырбалап» каан. Ийет, сессияларга эвээш олурушкан депутаттарның аттарын адаан.

Илеткелдиң ындыг тенниг саналдар база «эдерген». Райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальниги В. Агарков өртке удур албаның, КАИ-ниң, эки тура улусчу дружинаның ажылын баштай мактааш, оон шүгүмчүлээн. Эш хуу судтарынга-даа «деген». Кайы ажыл-агыйлар же саазын-бижик чоруткан-даа демдеглээн. Чаа ёзу-биле канчаар ажылдап турарын чаңгыс-даа сөс-биле илеретпээн.

Бүрен-Хем кедээ Совединиң күүскомунуң даргазы С. Пылчир-оол «Бурунгаар» совхозтуң ишчилериниң бо чылын чедип алган чединишкиннеринге доктаап, мурнакчыларын демдеглээн. А Советтерниң бүрүн эргелериниң дугайында чугаалап эгелезе-даа, амыдырал хандырылга, уруглар садының тудуун дүргедедир, чурттакчыларга комбикорм садар ажылды кыры-биле чугаалаан.

«Енисей» совхозтуң чолаачызы Н. Чондан-оолдуң саналы улам хөйну болдандырар ужурга таварышкан. Ук «санал» райкүүскомунуң эрги ёзудан адырылбайн турарының бадытткалы болган. Чүге дээрге оратор бижип берген «саналын» номчуп чадап каан. Кезек ыыт чок туруп-туруп, «Бир дугаар индирже үнүп келдим» деп агартынган. Залга олурганнар бодунуң сөстери-биле чугаалаптарын аннаарга-даа, чүве бүтпээн. Н. Чондан-оол бодунуң сөзү-биле чугаалаарынга белеткенмээн болган.

Баш удур белеткээн саналдың кана-даа ажыы чок, ол харын-даа хоралыг болгай. Ындыг үе эрткен. Сөс ап, туруп келген кижи бодунуң саналын киирер, херек өйгеш бодалдарын илередир ужурлуг. Аңаа өске кижиниң чогаадылгазы херек чок.

Сессияның бо хүн айтырыын канчаар чугаалашса эки турганыл? Маңаа чаңгыс аай харыы бээри, илеткелдиң тодаргай структуразын тургузары берге-даа, ооң ажыы-даа эвээш. А кол-ла чүве — байдалды ханы анализтээри илеткелде эвээш эвес черни ээлээн «уралаашкынны» кызырары, четпестерни салаа базып санавайн, ооң үнген чылдаганын ханы анализтээри чугула турган. Ол айтырыгларны илеткелге канчаар көргүстүгенин үстүнде чугаалаанымны база катап сагындырайн. Олла черлериниң кошкак ажылдаанын аңаа сөстер-биле чугаалаарга, ол чүнү бээрил? Сессияда келген депутат бүрүзү бодунуң коллективиниң канчаар ажылдап турарын, четпестерин ол эки билир болгай, ону аңаа сагындыргаан ажыы чүдел? А кайда, кандыг курлавырларны чедир ажыглавайн турарын, четпестерин чайладырының оруктары чүдел дээрзин, чедир кылдынмаан ажылдарның чылдагаанын анализтээн, ында депутаттарның активтиг харысалгазын сагындырган болза, ол ыыкта ажыктыг. Саналдарның хөөлү база олче шилчип, үнелиг бодалдарны депутаттар илередип турган.

Эш М. С. Горбачевтуң Советтерниң сорулгаларынга хамаарыштыр айтыышкыннарын, ылаңгыя «Депутат дээрге албан-дужаалга кожуг эвес, Советке, чурттакчы чоннуң ортузунга улуг болгаш чиик эвес ажыл-дыр» дээн сөстерин район Совединиң сессиязын белеткеп тура, удуртулга болдурган болза, чугааның угланыышкыны эде тургустунуушкунга чедире бээр турган. Ону ханы бодап көрбээнчиден илеткелге болгаш саналдарга эде тургустунуушкун дугайында чугаа болбаан. Ораторлар ажылында четпестерни хазындаа чептиг чылдагааннар-биле тайылбырлаарын оралдажып турганнар. Депутат — ажылчын, депутат удуртукчу кижи чаа ёзу-биле канчаар эде тургустунуп турарын кым-даа чугаалаваан. Чугула тема ол, а ону оюп каапкан.

Советтерниң доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң болгаш посттарының ажылын идепкейжидер талазы-биле тодаргай чугаа сессияга болбаан. Харын-даа бир-бир бодап орарга, район Совединиң сессиязы эвес, хүн бүрүнүң ажыл-агыйын шиитпирлээн чөвүлел хуралдаазынга ол дөмейлежи бээр.

Моон кандыг түңнел үндүрер бис. Маңаа эш М. С. Горбачевтуң дараазында сөстерин база катап сактып көрээлинер. Ол мынча дээн болгай: «Советтерниң сессияларын улам дээштиг эрттирер, доктаамал комиссияларның анализтээр болгаш контрольдаар ажыл-чорудулгазын күштелдирер, депутат негелдезиниң практиказын экижидер херек». Бо дээрге Советтерниң бүрүн эргелериниң дугайында, ылаңгыя кижилерниң идепкейиниң дугайында, девискээрде хөгжүмчалыг байдал дээш депутаттардан негелделер дугайында чугаа-дыр. Район Совединиң сессиязынга кичээнгейни боже угландырар турган.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаала бедик шынарлыг чорудар дээш Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң бот-орулга-чарылгалыг № 3 звенозунуң механизаторлары аразында чарышты калбарткан ажылдап турарлар. Коммунист, Чыргаланды кедээ Совединиң депутады К. М. Чыргал бо звенону билдилиг удуртуп, механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг бүгү чүүлдерни тургускан.

Ажылынга мергежээн, эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп, макталдыг ажылдап турарлар бо звенода хөй. Оларга коммунистер: кедээ Советтиң депутады Григорий Үкей, Александр Аралдин, Василий Аралдин, комсомолчулар Александр Самбуулай, Каң-оол Кара-оол, чемишчидилгеде ажылдап турар Фёдор Эренчин болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

ЧУРУКТА: бот-орулга-чарылгалыг звенонуң мурнакчы механизаторлары Үкей Григорий биле Василий Аралдин.

М. КАЛЧАННЫҢ фотозу.

АГРОҮЛЕТПҮРГЕ ЧҮЪКТЕР

ПЕТРОПАВЛОВСК - КАМЧАТСКИЙ. Садыг портунуң судно доктаар черлеринге келген судноалар областың агроүлетпүрүнге чүъктерни сөөртүп эккеп турар. Бо чылдың эгезинден эгелээш, аңаа 500 ажыг трактор, автомобиль, чер казар машиналар, автокраннар, үрезин чажар машиналар келген.

Докёр-механизаторлар судноларның чүъгүн дүжүрүп турарлар.

ЧУРУКТА: Камчатканың агроүлетпүрүнге келген техниканы дүжүрүп турары.

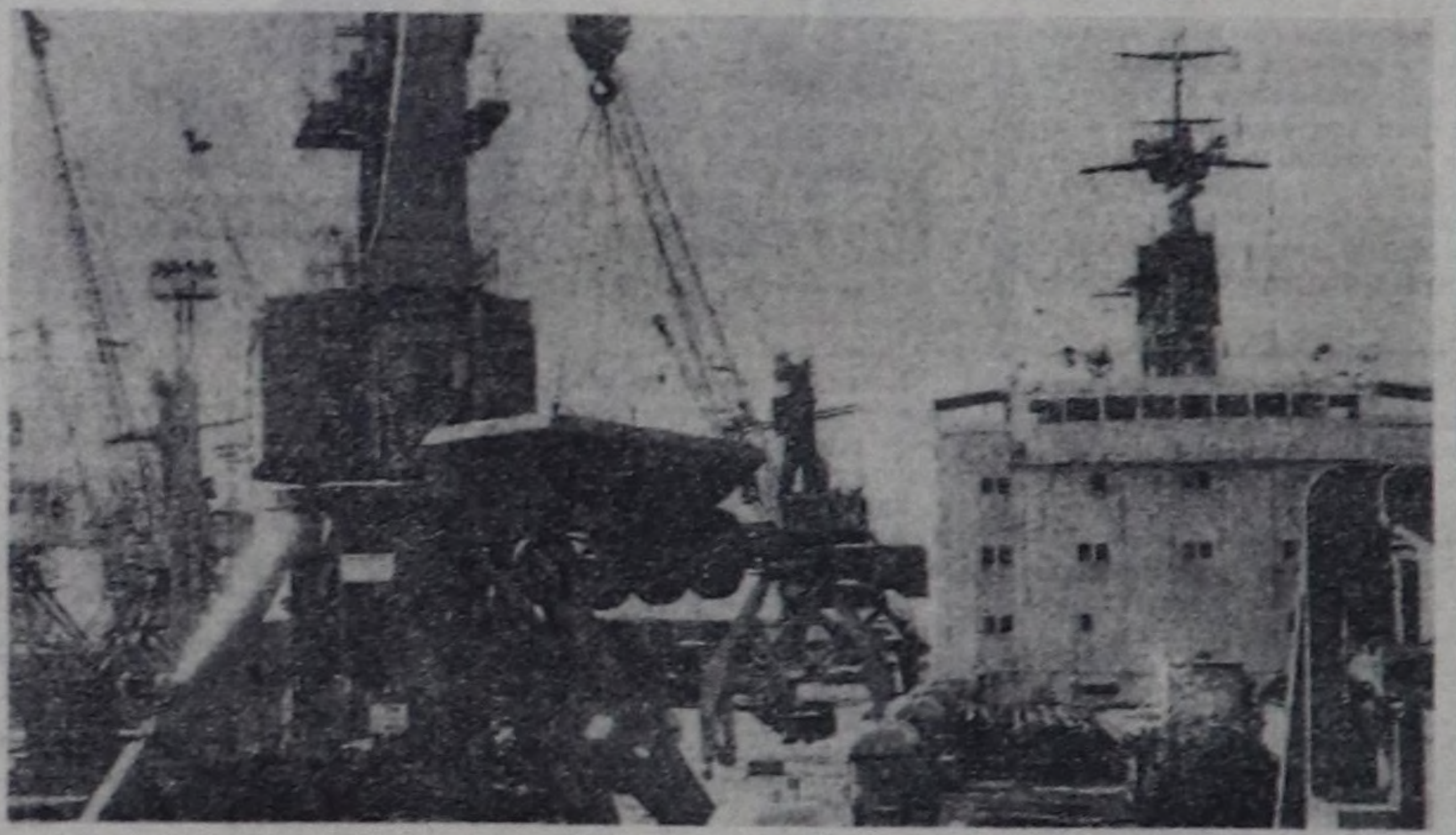

И. ВАЙНШТЕЙННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаЗы.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

БОТТУГ ДУЗА ЭВЭЭШ

Сөөлгү үеде Таңды районда ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле ажыл шыңгырыраан. Дыка хөй бүдүрүлге черлериниң, ажыл-агыйларының болгаш организацияларының удуртукчулары эки тура улусчу дружиналарның ажыл-чорудулгазының чугулазын билип, оларга боттуг дузаны чедирип турар.

Ынчалза-даа эрги ёзу-биле ажылдавышааннар база бар. С. Тока аттыг, «Россия» совхозтарга (директорлары М. Шаповалов, А. Байгажаков), № 585 КМК-та (Х. Гелисханов), Бай-Хаактың [illegible] (А. Поздеев), районнуң харылзаа белдиринге (В. Скобелкин), Бай-Хаак ортумак школазынга (В. Скобелкина) улусчу дружиналарның дежурнайлаашкыны бо-ла үстү бээр.

Улусчу дружиналарның район штабы оларга хамаарыштыр ажыл чорутпайн турар эвес болбас, улусчу дружиналарның ажылының түңнелдери-биле слёттар, көрүлделер, дружиналарның болгаш эрге эшпестер ниитилелиниң организацияларының даргалары-биле каттышкан ээрбелдилгелери-даа эртип турган. Ынчалза-даа ол бүгү хемчеглер эвизинге четпээн. Эки тура улусчу дружиналар эш хуу судтары, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур комиссиялар биле харылзаа чок ажылдап келген.

Хөй-нитти организацияларының ажыл-чорудулгазының дээштиг чоруунуң кудузу ам-даа бо-ла болу бээр. Коллективтиг арагалаашкыннар, кижилерниң арага ажылдыр чоруктары, автоорукторга озал-ондактарның эвээжевейн турары херечилеп турар. Шак ынчаар Кара-Бүдүү суурга Александр биле Николай Оюннар эзирик турган, кем-херек үүлгеткен. Кедээ ажыл-агый Дуржулга станциязынга М. Доктугу дээрзи аар кем-херек үүлгеткеш, бодунуң амы-тынынга четтирген, Владимировка суурга Монгуш [illegible] эзирик чораан трактор-биле чаш уругну бастырган. Ол херек үүлгедиглериниң буруузунуң чамдык кезии ол черлерде улусчу дружиналарга дорту-биле онаажыр.

Ындыг турбуже, Бай-Хаак суур Совединде (күүском даргазы С. К. Сункуев) ниитиниң корум-чурум камгалалының пунктузу мынчага чедир тургустунмаан. Элегес, Дүргеч, Владимировка суурларда байдал база-ла ындыг. Ол бүгү фактылар ажыл-агыйларның, бүдүрүлге черлериниң, организацияларның болгаш өске-даа хөй-нитти организацияларының удуртукчуларының эки турачы улусчу дружиналарга тогуур дуза көргүспейн турарын херечилеп турар.

А. АЖИ.

КЫРГЫП ДООСКАН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Маңчүректе малчыны О. Сааяларның кыштаанга райкүүскомунуң культура килдизиниң эргелекчизи Д. Ак-кыстың баштааны чээрби кижи дузалашкан. Шелеле-өшкү кадарчызы Ч. Ооржактың үш чүс чыгы өшкүзүн ийи хүн дургузунда кыргып дооскан.

Культура ажылдакчылары малчыннарга аян ырын ырлап чедериндең аңгыда, оларның ажыл-ижин, амыдырал байдалын сонуургап, шеф дузазын көргүзүп турар.

Б. ОНДАР

ЧЫГЛЫП ЧЫДАРГА БОЛУР БЕ?

Солунче бирле дугаар [illegible] бижип орарым бо. Мээң бээм, куңчуум Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозунда малчын улус. Олар 1979 чылдан бээр хой малдап келген. «Эрткен чылдан бээр чагыдылгавыс бо-ла үзүктелип бээр апарды. Чагыткан солуннар почтачы чогундан күнүнде келбес. Мооң уламындан почтага чыглып чыдар. Кажан малчыннар боттары барып чедип албас болза, ай-айы-биле-даа аңаа чыдар» деп хомудаарлар болду.

Малчыннарның солун сеткүүлдери чогуур үезинде четпейн турарының талазы-биле хойжу бригаданың бригадириндең болгаш өске-даа даргалардан негелдени кылган. Ынчалзажок олар улуг-ла тоомчага албайн турарындан хемчег алдынмаан. Ырак-ыраак черлерде уруг-дарыы, төрел-дөргүлдеринден база эш-өөрүндең-даа чагаа-бижик келир болгай. Малчыннарның хомудалынга совхозтуң кичээңгейлиг болурун күзеп артым.

Л. БИЧЕ-ООЛ

МЕРГЕЖИЛДИГ МОТОРИСТ

Беш чылдың кижилери

Тес-Хемниң агроүлетпүр каттыжыышкынының Самагалдайда техника септээр бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш сорук кириишкинниг ажылдап турарлар. Оларның коллективи машина-трактор септээриниң бирги квартал планын ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одурувунда чоруп турар.

Коллективте хоочун моторист, бүдүрүлгениң мурнакчызы Биче-оол Балчыровиң Баа-Хөөнүң удурткан моторпеги социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ооң кежигүннериниң септелге ажылдарын эки шынарлыг кылып турары өөрүнчүг.

— Бисте Сергей Сарыглар, Виктор Сат олар сөөлгү үеде ажылынга мергежип, задыкчы, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар. Эрткен чылын чамдык эштериниң септээн моторларының шынарының кудузунуң дугайында хомудалдар кирип турган. «О. Шынаа» совхозтан «ГАЗ-53» марканың машиназының моторун септелге соонда дораан соктай берген. Бис ону демнежип тургаш, катап кылдывыс. Буруулуг эживисти бот тарывыс, шыңгыы хемчег алдывыс — деп, Биче-оол Баа-Хөө чугаалаар болду.

Биче-оол Балчырович ол бүдүрүлгеге он ийи чыл иштинде мотористеп ажылдаан. Чолаачылардан ол моторун хоомай кылган деп чеме дээшкин дыңнавайн, харын өөрүп четтиргениниң чылыг сөстерин дыңнап чоруур. Ол бирги класстың токары. Моторну эки шынарлыг кылдыр септээр дээш чаартыкчы, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, бир эвес артык кезектер чегче хандыртынар болза айда ол 12—13 моторну эки шынарлыг кылдыр септептер.

1983 чылда Б. Баа-Хөө «ГАЗ-53» маркалыг машинаның кол кезээ болур цилиндрлерин эптээн чериндең уштурунга херегзээр тускай херекселди чогаадып кылган. Ооң мурнунда ону уштурда, маска-биле хап турган. Ынчан ол үрелип турган болгаш үе шак база хөй негеттинер болган. Ооң чогаадып кылган херекселиниң ачызында ам цилиндрлерни 5—6 минута иштинде уштуп алыр. Мурнунда маска-биле хап тургаш уштурунга 3—4 шак албан чарыгдаттынар турган. Ол чаартыкчы саналын комиссия эки деп хүлээп алган. Ам ол херекселди ажыглап тура күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн, үрелиишкин шуут болбастаан.

Б. Баа-Хөө моторда үлегин езектиң шестернязын уштурунга болгаш дедир эптээринге херектиг чаа херекселди база чогаадып кылган. Бир шестерняны уштурунга 10—20 минута херегленнинип турган болза, ам ону уштурунга 1—2 минута херегленир апарган. Ёзулуг камналга ол. Ооң чогаадыкчы чоруун администрация үнелеп, өртектиг белектер-биле шаңнаан.

Баа-Хөө Самагалдайның техника септээр бүдүрүлгезинде П. С. Артамоновтуң удурткан чаартылгалар болгаш чогаадыкчылар бөлүүнде ажылдап турар. Хүлээнген ажылынга ак сеткилдиг, эш-өөрүнге дузааргак, кижизиг Б. Баа-Хөөнү коллективи хүндүлээр. Ол Россия Федерациязының Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле, район организацияларындан өртектиг белектер, мактал бижиктер-биле каш удаа шаңнаткан. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы деп херек демдээ-биле 2 катап шаңнаткан. Ленинчи юбилей медалының база эдилекчизи Б. Баа-Хөө — идепкейлиг улусчу контролёр. Ол четпестерге чымчак чок. Ол ону илередиринге болгаш чайладырынга идепкейлиг киржип турар. Баа-Хөө — коллективте хүндүткелдиг дагдыныкчыларның бирээзи. Ажылдап келген үезиниң иштинде он ажыг кижини бодунуң мергежилинче өөреткен.

К. ХЕРТЕК.

СУГГАТЧЫЛАР

Часкы чурумал

— Шораан-берттиг Шом-Шумга безин буга казып чоокка чедир арбай тарып ордувус — деп, Ийме суурда чурттап орар хоочун коммунист 76 харлыг Түлүш Самбуу Чаш-оолович чугаалап ор.— Хем кашпалын кежир онгача бугалар ам-даа ында астына берген турар. Суг кыдыындан адаанчы көөрге, дыт бажындан бедик. Хемниң ыну-биле буганы дөңгүр орарга, эвчок кызаа тарыжы бээр, ам канчаар сеткиң чазап алгаш, кевүрүгжүп кежирер чүве болгай. Алаагы шапкын саарыг, оон кырыны-биле карыштыр кежирер буга суу бо-ла шорунайтып кылаңайнып чыдар. Эх, сула, кижи амытанның күжү бары-ла чок!

Кажан-бир шагда Хемчиктиң [illegible] «кыраан» дээн дыштаныдырар апарза, Шом-Шум, Маңчүрек дээн «ижектиг» кадыр-берт черлерге кезек-кезек кур черлерни хагып эпчигээтсе хөңнү, чүвени канчап билир. Че, ол-даа канчаар, амгы чурумалче кирейн.

Алаш бугазы бөгүн Хемчикте чок дээн болбаазчы суггарылга четкизин апарган. Бертен чылдарның тенчугаде Алаштың эрги бугазын эргамчылап тургаш, өг-бүле бүдүүзүнге шыдал-быразын басымдаалап хуваагаш, ашгадып, кастырып турганын сактыр-дыр мен. Эр хиндикчиг кижи өгге орбас. Чыдап шаа-биле хүүрек туткаш баазып киржир. Бир дугаар демни үндүр аңаа ажылдаан мен. Кум-сайга кускун-саар даажыын демип-күүрээн ырын аңаа дыңнаан мен.

Эң-не баштай диригбелдин аңаа көрдүм. Мындаа даа кагып турган бугавыска балыктап чораан бис. Эл баарында дээрбек карактыг өленчек чүве бо-ла дырланайтыр чыдыр! Карбы акым черге тырткан куу молдурук өөгүнүш бажынга кедирип алгаш ону моорадыр шаапкан, ушгуп эккээрге, улуу меңден-даа болган. Оон хендирбетериинге дизип каан. Улуг ак шурулар чоокка чедир ыштып өөвүске эң-не чырык чаастай боор чораан. Белдиң дээрбек карактарын, аалдын-саатпазын ам-даа утпаан мен...

Алдан чылдарда Чадаананың суг чери аңаа бетон бугаларны дериг эгелээн. Эх, күжүр Алаштың бир аай ынаар чалгып, ачылыг шыгы биле та чеже тарааны өстүрер!

Чаңгыс чижек. Суггат [illegible] ковулар сөөлгү чылдарда гектардан 4—5 центнер дүжүт берип, чамдыкта куруг хонак-биле кыскарып турда, «Алдан-Маадырның» суггатчылары гектардан 20—25 центнер чедир дүжүттү ап келген — чер ажылын эртем-техниктиг [illegible] «Үлегерлиг каналдан» [illegible] ажыттынып, [illegible] Салчын-оол Ооржак бөгүн [illegible] чорудуп турар. Ооң даргазы Хөвей Маадыр база ындыг.

Алаштың артыы улуг бугазындан аңгыда, иштин буга суур адаанын Хемчиктен үнген бугазы болгаш Актың улуг бугазы, Кургаг-Сай бугазы — шупту беш буга совхозтуң бүгү тарылга шөлдеринде 3000 ажыг гектар шөлдү суг-биле хандырган. Чүгле Алаштың улуг бугазы безин 1558 гектар шөлдү суггарар.

Хову ажылын кол агрономы Монгуш Бегзи биле хоочун гидротехник Ооржак Чүвүн агротехниканың негелдезинге дүүштүр билдилиг удуртуп турарлар. Бо хүннерде бүгү суггатта 14 звенодан тургустунган 76 кижи ажылдап турар. 11 звено бот-орулга-чарылгалыг кезээ ёзугаар ажылдап башкарган. Суггатчыларның 40 хуузу аныяктар, 23 кижи — бир-ийи класстыг суггатчылары.

Маадыр-оол Монгушту суггатка ам 15 чыл ашкан, звено удуртукчузу кижи деп дыңнаан мен. Ам ооң калайы суггатчылай берип-тир. Маадыр-оол Монгуштуң звенозу эрткен чылын гектардан 23 центнер дүжүт алгаш, мурнакчыларның одуруунда кирген. Энермаа Александр, Владимир Монгуштар база Николай Ооржак олар Чаш-Терегиң аалдактарынга алдын-сарыг арбай бо күзүн чалгый бээр дээрзинге улуг идегелдиг. Чүге дээрге бир баг оолдардан тургустунган звено ирнинди еде холумактыг минералдыг холуксаалар-ны февраль айдан эгелеп четчир кылдыр тэп алган, ам суггаргаш илиртевишаан, үрезин ажыптар.

Суур артында Кижи-Баштыг дааның баарындан Дош-Дагга чедир шөлдү Хоюглыг Кошкар-оолдуң звенозу карылап турар. Бо база ол өг-бүле звенозу. Хоюглыг калайы Чылбак, [illegible] Өпей-оол, Александр оларның эш-өөрү — 7 кижи 252 гектар шөлүн ам суггарып алган. Олар база-ла эрткен чылдагы көргүзүү болур 19 центнерден дүжүттү кылаплатпазын хүлээгеннер.

— Чугула херек дээрден башка, контораже ис баспас апардывыс. Күш-дүне чолгалы Виктор Монгуш кээп медээлептер, тараа шөлүнче далажыптар бис — деп, звено удуртукчузу чугаалады.

Хамнаарак дээрже уладунуп, каан чылыг хүннерни суггатчыга күзекзээн дег, «хамнап-ла» турар. Эгин мооюннарында дери кыланнаан эрлер сугну уңдүргей көөзүн чедиштир ишсин дээш, дүрүпа дег доңгайнып, ынаар-мынаар аксып-ла турар. Малгаш-баларга кыстап, өл-шыктан кортпаан кижилерниң хүндүлүг ижи чүгле алдан-маадыржылаа эвес, бүгү республика эки билир Орден-хавылалыг чемпион суггатчы Алдын-оол Кызыл-оол, хоочун ковужу Бызытпаа Монгуштуң оглу Сергей, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады механизатор Эрес-оол Монгуш олар кижи факторунуң чаагилелге идепкейлиг туружун соруктуг ижи болгаш хамаатын мөзүзү-биле бадыткап турарлар.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

Чөр-чөрден медээлер

КЫСКА ХУУСААДА

БИИ-ХЕМ. «Өөк» совхозта А. И. Калягин удурткан механизаторларның звенозу 860 гектар черге тарылганы үш хонук дургузунда доозар дээш социалистиг чарышты улам калбартканнар. Бригада кершээлиг звено интенсивтиг технологияның негелдезин ёзугаар агротехниктиг хемчеглерниң белеткел ажылдарын баш бурунгаар чоруткаш, хуусаадан эрте дооскан.

Звенонуң кежигүннеринге арга-дуржулгалыг алышкылар Николай болгаш Евгений Гусевтер, Борис Мокрецов, Олег Байкара, Анай-оол Серен-оол база кирген. Олар интенсивтиг технология талазы-биле түр өөредилгениң аттестациязынга быжыг билиглиин көргүскен болгаш күш-ажылчы үлегерин өскелерге дамчыткан.

АГРОТЕХНИКТИГ БАЙДАЛГА

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. Часкы хову ажылдарынга белеткелди «Барлык» совхоз эрткен күстен эгелеп чоруткан. Келир чылдың дүжүдүнге хереглээр үрезинниң бирги арыглаашкынын күзүн доосказ, кышкы үеде ол-ла үрезинниң ийиги арыглаашкынын кылган. Ол ажылдарга Н. Шойдаа, К. Сарыглар, В. Доржу, Т. Монгуш болгаш өскелер-даа эң идепкейлиг киришкен. Оон түңнелинде бо хүннерде үрезинге хереглээр бүгү чүзүн тараа культуралары белен.

Совхозтуң дирекциязы хову ажылдарында хаара туттунган кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Хову турлагларында ниитиниң чуртталга бажыңнары, чунар-бажың, кызыл-булуң үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаан.

СУГГАРЫЛГА

УЛУГ-ХЕМ. Чаагай дүжүттүң магадылалы суггатчыларның бедик мергежилдиг, кызымаккай ажылындан база хамааржыр. Эрткен он бирги беш чылда «Ак-Туруг» совхозтуң суггатчылары эки ажылдап, тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн чедип алган. Суггатчы звенолар аразында калбарган социалистиг чарышка В. Чанчыптың удурткан звенозу тиилекчи болуп шылгараан.

Бо чылын совхозтуң суггатчыларының мурнунда улуг сорулгалар, кылыр ажылдар салдынган. Олар чүгле холбиле безин 850 гектар черде люцернаны суггарар болгаш бир гектардан-на 20 центнер дүжүттү алыр сорулгалыг.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хоочун суггатчызы М. Ширип-оолга удурткан звено сумун-бугаларының дезүн аштап, чалдаарын доосказ, Аржаан ховузунда 209 гектар тарымал меде сигениниң шөлүнче сугну бадырган.

1783 ГЕКТАРГА ТАРЫЫР

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. «Алдан-Маадыр» совхоз бо чылын ниитизи-биле 2800 ажыг гектар шөлдү суггаргаш, ооң иштинден чүгле тараа культураларын 1783 гектар черге тарыырын планнаан. Хову турлагларында ажылдап турар кижилерге таарымчалыг байдалды тургускан. Аъш-чем-биле хандыртынган. Чурттаар черлерде орун-дөжектер, ойнаар херекселдер бар. Турлагларны көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле дерип, каастаан. Ол бүгү ажыл-ишчилерни салган сорулгаларын күүседиринче хей-аът киирип турар. Ында партбөлүктер тургустунган.

Совхозтуң хову ажылдыглары Борбак-Тей, Шөлде-Тей деп черлерде мал чемин болгаш тараа культураларын тарып кирипкен. Ол ышкаш Алаш болгаш Актың суггарылга системаларының суун хуусаадан эрте бадырган. Бо чылын совхоз гектар чер бүрүзүнден 19 центнер тараа дүжүдүн алыр. Ынчангаш совхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг негелделер-биле доозар дээш күжениишкиннерин мөөннеп, черниң беримчезин долузу-биле чедип алыры-биле бүгү аргаларны ажыглаан.

БИСТИҢ КОРР.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Федосий Иосифович **Варламов** — «Тыва даг-дүгү» комбинадының рудниинде машинист.

Елена Григорьевна **Волкова** — «Тыва даг-дүгү» комбинадының кадрлар килдизиниң инспектору.

Екатерина Кондратьевна **Карез** — «Тыва даг-дүгү» тудуг» эргелелиниң УБК эндa ажылчын.

Лидия Никитична **Колосова** — «Тыва даг-дүгү» комбинадының чуртталга-коммунал эргелелиниң ажылчыны.

Дадар Седен-Дамбаевна **Монгуш** — «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Лопсан Кужуурович **Монгуш** «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Степан Донгуракович **Мокраша** — районнуң иштики херектер килдизиниң чанында ведомстводан дашкаар шериг-житкен камгалал килдизиниң адыгжызы.

Опаш Сюрюновна **Хомушку** — районнуң иштики херектер килдизиниң чанында ведомстводан дашкаар шеригжиткен камгалал килдизиниң адыгжызы.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Лидия Ивановна **Дураева** — Чадаананың материал-техниктиг хандырылга базазының инженери.

Иван Иванович **Земченко** — районнуң хереглекчилер ниитилелинде чолаачы.

Надежда Даниловна **Крайник** — Чадаананың септелге-техниктиг албан чериниң химжидилге отрядында улуг бухгалтер.

Ойнзар Доржуевна **Кара-Сал** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы.

Ондар Кызыл-оолович **Мегеке** — Чыргакыда школа интернаттың улуг кижизидикчи башкызы.

Кодур-оол Лопсан-Серенович **Монгуш** — «Искра» совхозта автомобиль чолаачызы.

Кавай-оол Мыйгаржапович **Ондар** — «Искра» совхозта малчын.

Делгермаа Шагжыевна **Сабыржаан** — «Искра» совхозта ажылчын.

Дангыр Дуватовна **Сат** — Чадаана хоорайда № 2 школазының техниктиг ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Валентина Ивановна **Абатурова** — Бояровка суурда магазин эргелекчизи.

Любовь Павловна **Агеева** — Ильинка ортумак школазында башкы.

Александра Салчаковна **Адыя** — «Ленинчи орук» совхозта механизатор.

Николай Николаевич **Астанин** — Сарыг-Сеп суурда магазин эргелекчизи.

Валентина Васильевна **Бартнова** — районнуң столоваязында улуг повар.

Акулина Кононовна **Бахарева** — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта саанчы.

Наксыл-оол Александрович **Буянды** — «Енисей» совхозта чазанныкчы.

Антон Иосифович **Варламов** — «Енисей» совхозта тракторист.

Феодосия Дмитриевна **Винокурова** — районнуң төп эмнелгезинде санитарка.

Андрей Николаевич **Глыжин** — Сарыг-Септиң орук септелге-тудуг эргелелинде электрик.

Валентина Антоновна **Голубцова** — Дерзиг-Аксының уруглар бажыңының интернадында эмчи сестразы.

Кинлма Шыраповна **Дараа** — «Енисей» совхозта малчын.

Клара Михайловна **Дутлякова** — Бояровка сес чыл школазында башкы.

Александра Сергеевна **Дьякова** — Дерзиг-Аксының уруглар бажыңының интернадында кижизидикчи башкы.

Матвей Фатеевич **Дьяков** — районнуң № 2 автомагазининиң эргелекчизи.

Павел Иванович **Ершов** — «Енисей» совхозта ажылдакчы.

Александра Михайловна **Ильина** — Сарыг-Сеп суурда киночеткизинде контролёр.

Бодо Дибиевич **Кажин** «Енисей» совхозта малчын.

Теженди Чымбаевич **Кинзап** — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта малчын.

Нина Егоровна **Кужугет** — Ильинка ортумак школазында башкы.

Раиса Егоровна **Кударова** — райпода ажылчын.

Евгений Константинович **Лесков** — «Ленинчи орук» совхозта автомобиль чолаачызы.

Нина Тихоновна **Ленкова** — СЭКП райкомунуң техниктиг ажылчыны.

Валентина Васильевна **Мальковец** — Бүрен-Хем суурда райпо столоваязының ажылчыны.

Калдар-оол Суур-оолович **Ондар** — «Бурунгаар» совхозта малчын.

Тамара Ламбужаповна **Оттук-оол** — Дерзиг-Аксының уруглар бажыңының интернадында кижизидикчи башкы.

Василий Алексеевич **Палкин** — Каа-Хемниң аңныыр тывыш ажыл-агыйы кооперациязында кол бухгалтер.

Николай Степанович **Полев** — Сарыг-Септиң орук септелге-тудуг эргелелинде паром башкарыкчызы.

Гаврил Егорович **Прокудина** — «Бурунгаар» совхозта автомобиль чолаачызы.

Иннокентий Дмитриевич **Проскуряков** — райпода автомобиль чолаачызы.

Александр Константинович **Путинцев** — «Енисей» совхозта автомобиль чолаачызы.

Ульян Иванович **Рукавицин** — Каа-Хемниң аңныыр тывыш ажыл-агый кооперациязында егерь.

Докпай-оол Конзаевич **Салчак** — «Енисей» совхозта тракторист.

Ульяна Григорьевна **Салчак** — Бояровка сес чыл школазында кижизидикчи башкы.

Лазар Максимович **Сорокин** — Сарыг-Септиң орук септелге-тудуг эргелелиниң паромда улуг башкарыкчы.

Дамба Сотпаевич **Соян** — «Енисей» совхозта малчын.

Салчак Колбак-оолович **Суванчи** — «Бурунгаар» совхозта моторист.

Иннокентий Семёнович **Тескин** — райпода таңныыл.

Петр Федорович **Федосеев** — «Енисей» совхозта тракторист.

Валентина Тихоновна **Царева** — Дерзиг-Аксыңда уруглар бажыңының интернадында санитарка.

Борис Кунгаевич **Чалан-оол** — «Енисей» совхозта моторист.

Орлоп Найданович **Чанчип** — «Енисей» совхозта инек кадарчызы.

Елена Николаевна **Черниговцева** — районнуң төп эмнелгезинде ажылчын.

Лазар Алексеевич **Черноусов** — Тываның электри четкилериниң Зубовка участогунда электромонтер.

Кара-оол Кыргысович **Чолдак-оол** — Дерзиг-Аксының уруглар бажыңының интернадында кижизидикчи башкы.

Галина Федоровна **Яровикова** — Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазында башкы.

(Уланчылыг).

МЫНДЫГ АДРЕСЧЕ ШИЛЧИДЕР

«Айыылга таварышкаиннарга сеткил каттыштырганын болгаш деткээнин илереткен совет кижилерниң болгаш даштыкы хамаатыларның муң-муң чагаалары, телеграммалары СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка кээп турар... Кижизиг чоруктуң, ёзулуг гуманизмниң, бедик мөзү-шынарлыг чоруктуң ындыг илерээшкини бистиң кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин [illegible] арга-жок»— деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев совет телевидение дамчыштыр чугаазынга чугаалаан.

Чернобыльдың чурттакчыларынга дуза болзун дээш боттарының ажылдаан акшазындан шилчидип бээр күзелин илереткен күш-ажылчы коллективтерниң хуралдары Тываның чер болганда эртип турар. Каа-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларынга болгаш республиканың өске-даа районнарынга ындыг хуралдар болгулаан. Тываның хоорайларының болгаш суурларының чурттакчылары айыылга таварышкан чернобыльчыларга дуза көргүзер кылдыр акшаны кандыг санче шилчидерин бола айтырып кээп турар.

Чернобыльдың чурттакчыларынга дуза кадарын күзээн кижилер акшазын мындыг адресче шилчидип болур: **Москва хоорай, хоорбюдбанк, филиал 19101, ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң эвилеличиниң күүскомунуң 700624 санче, а бүдүрүлгелер, организациялар болгаш албан черлери болгаш өске-даа коллективтер Күрбанкының республика конторазының Кызыл хоорай эргелелинде 904 санче шилчидип болур.**

Кызыл районнуң Чербиде школа-интернаттың башкылары болгаш ажылдакчылары Чернобыль АЭС-ке болган аварияның түңнелинде айыылга таварышкан акы-дуңма Украинаның чурттакчы чонунга бүгү талалыг дуза көргүзер херекке үлүүн киириштирери-биле боттарының бир хүн ажылдаан акшазын шилчидерин шиитпирлээш, май 17—18 хүннеринде дыштаныр хүннерде халаска ажылдааннар. Республиканың башкылар коллективтерин оларның үлегерин эдерерниче олар кыйгырган.

ЧЕРНОБЫЛЬГА БОЛУУШКУННАРГА ХАМААРЫШТЫР

ДЕЛЕГЕЙ МЕДЭЭЛЕРИ

Ады-сураа ам бүгү делегейде билдингир апарган Чернобыльда хүн бүрүнүң амыдыралы чоорту экижип орар. АЭС-те аварияның уржуктарын чок кылырын удуртуп турар штаб, чазак комиссиязы хүн-дүн чок ажылдап турар. Партия, совет органнарының, эртемденнерниң, специалистерниң, эң-не янзы-бүрү адырларның ажылчыларының коллективтиг күжениишкиннери-биле айыыл-халапты чайлаткан. Контрольдан үнген атом-биле демиселде эргилделиг үе келген. Атомнуг электростанция ажыглакчыларының коллективи бердинген болгаш эрес-дидим ажылдап турар, АЭС-ти долгандыр 30 километр зонадан чурттакчыларны түр көжүрген районнарда ажылдаарынга таарышкан байдалдарны тургускан.

Айыылдыг күштү боой тударының оруунда туруп алган бүгү кижилерниң күжениишкиннеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачевтуң совет телевидение дамчыштыр чугаазы чаа идигни берген. Совет кижилерниң сагыш-сеткилин хайныктырып, делегейниң хөй-ниитизин дүвүреткен озал-ондактыг таварылга болганының дугайын оожум, бүзүрелдиг болгаш ыяк бодаан хөөн-биле ол чугаалап, бо хүннерде бистиң улузувус, даштыкы хөй-хөй хамаатылар кижизиг, чаагай сеткилдиин, ёзулуг кижи бүдүштүүн, буянныг аажы-чаңнын онза көскү илергейлеп турарын чугаалаан.

Украинаның Киев областың партия, совет органнарынче, хөй-ниити организацияларынче муң-муң чагаалар, телеграммалар кээп уламчылавышаан. Каражадап, когарааннарга кээргээн сеткил болгаш деткимче, Чернобыль зоназының кижилериниң дугайында материалдыг болгаш өске-даа сагыш салыышкыннарының чамдык кезээн боттарынга алырынга совет кижилериниң белен чоруу оларда илергейлеттинген. Күш-ажылчы хөй-хөй коллективтер болгаш тус-тус хамаатылар чернобыльчыларга дузалаарының фондузунче боттарының дадывырларын шилчидип турар.

ССРЭ-ниң Күрбанкызының украин республика конторазының даргазы В. Буряк бүгү чуртта билдингир болу берген номери 904 счётче бо үеге чедир он-он муң рубль шилчип келген деп демдеглээн. Чаагай болгаш буянныг сеткилдиң беришкиннери база кирип уламчылавышаан. Ынчаарга аварияның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле антисоветчи кампанияны Барыын чүкте үндүрүп туруп берген. Бистиң улузувус шуут-ла арын-нүүр чок болгаш кара сагыштыг хоп-нүгүлдээшкиннерге таварышкан.

«Чернобыль АЭС-те авария дугайында документалдыг фильм» дижир өнчүк-чөнгээлиг нүгүлчү фильмниң автору Томас Гарник дээр идегетти Италияның полициязы мырыңай тудуп хоругдаар ужурга таварышкан. Ол нүгүлчү фильмни АКШ-тың эң улуг телекомпаниялары болгаш итали телевидение цептереди берген.

Кара сагыштыг нүгүл кылыры-биле Триестиң үлетпүр зоназының аажок ышталган районун кинога хандыкшылдыглар камеразының дузазы-биле кинога тырттырып алганын ол кем-буруулуг улчуул амытан миннип чугаалаан. Халапка таварышкан кижилерниң човулаң-хилинчээн-даа, бергелерин-даа ол куурумчу херекке албаан. Байып алырынче ооң чазый чүткүлү. ол дерзии «фильмни» ол дораан «садып» алган ындыг кижилерниң антисоветизми — бо чүдек-бужар хоп-нүгүлдү бодап үндүрген.

— Өске-даа дерзии бодалчыларны ышкаш, бо-даа чөңгээчиниң албыстыг үүлгедиишкининиң алыс сорулгазы билдингир. Чернобыльга халаптың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле Украинаның черинге болган таварылга дугайты даап бодап алган чүүлдерлиг хоп-нүгүлчү кампания Барыын чүкке, ооң иштинде Италияга, калбарган деп. Италияның «Унита» солунунуң Чернобыльга чораан корреспондентизи Кьеза Джулио СЭТА-ның корреспондентилери-биле беседазынга чугаалаан. — Бодумнуң Киевке чорааңымны кончуг ажыктыг кылдыр санаар мен. Чүвениң ужуру дыка хөй чүүлдерни караам-биле көргенимде эвес болдур ийин. Фактының бодун алырга-ла, манаа — итали номчукчуларга онза оожургадыкчы болуп турар-дыр мен. А шынныг информация буржуаз парлалганың Чернобыль АЭС-биле холбаалыг нүгүлдээшкиннерин хөй чүүлдер талазы-биле буруу шаап турар болгай. Бодумнуң солунумга үш чүүлдү дораан бижипкен мен, оларның шуптузун парлаан.

Партияның Бородян райкомунга беседа үезинде силерниң партияңарның XXVII съездизинге делегейге удур-дедир харылзаа байдалдарының дугайында чүнү чугаалап турганының дугайын сактып чугаалаан мен деп, итали журналист уламчылаан. Билчиишкинни тывар ужурлуг бис дээрзин онзалап демдеглээни ол кылдыр бодаар мен. Чаңгыс чуртка чамдыкта күш четтинмейн баар чугула айтырыгларны шиитпирлээринге күштерни каттыштырар болгай. Ындыг айтырыгларга атомнуг энергетикадан аңгыда, экологияның болгаш делегейге айыыл чок чоруктуң айтырыглары хамааржыр. Чернобыль АЭС-ке болган чүүл, келир кижи төрелгетенниң келир үеде канчаар кады ажылдаза чогуурун ыяк бодап көөрүнче албадап турар. Ону кылырда үргүлчү ужуражыр, техниктиг информацияны киириштир информацияларны калбаа-биле солчур херек. Силерниң кижилериңер мени аажок-ла магадатты, нарын байдалдарда ханы бодамчалыын, организастыын, эрес-шудургузун олар көргүзүп турар-дыр. Удуртулганың совет органнары, специалистер болгаш эртемденнер аварияның уржуктарын дүрген-не чайладыр дээш бүгү чүүлдерни кылып турарынга база бүзүредим.

— Хоп-нүгүлчү даап бодаашкыннарны цептередиринге АКШ-тың массалыг информация чепсектери болгаш политиктиг ажылдакчылары аажок улуг чүткүлдүг болган. АКШ-та антисоветизм деп чүл дээрзин шагдан тура билир мен деп, америк «Пиплз дейли уорлд» солунунуң корреспондентизи Майкл Давидоу чугаага киржи берген. ССРЭ-ге удур чаа дерзии хоп-нүгүлдү кыпсыктырып үндүрериниң чылдаа совет АЭС-ке авария болган. Ол ээлчеглиг шуугаазынның алыс сорулгазы шуут билдингир: ол чүл дээр-е эртемниң болгаш техниканың айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ге бүзүреп болбас дээр ёражок чүвезин бүзүредирип-дир. Оларның кылып турар түңнелдери чүл дээрге, кижилерниң моон мурнунда билип турганындан-даа улуг кыжанышкын совет таладан үнүп турар дээр хоозун бодал болур.

Капиталистиг чурттарның компартияларының төп органнарындан барган өске-даа эштерге ышкаш байдалды ол-ла хевээрзин ынчалдыр билип алыр арганы меңээ берген. Байдал шыңгыы болуп турар ол фактыны бистерден чажырбаан. Радиацияның ук бүдүрүлгениң девискээринден үне бергени силерниң чуртуңарның девискээринден дашкаар-даа черлерге каразыныышкынны хайныктыра берген, буржуаз парлалга харын ону дораан ажыглай бергени ол. Чүү болганын бистерге эш ёзузу-биле тода, шын чугаалап берген. Айыылга шуут таварышкан кижилер-биле — АЭС-те бөгүн-даа ажылдап турар ажылчыннар-биле ужуражыышкын мээң сагыш-сеткилимни онза хайныктырган. Оларны ёзулуг маадырлар кылдыр адап болур. Владимир Лыскин-биле чугаалаштым. 41 харлыг, техник-электрик кижи болду. Атомнуг станцияда ажылдап турарларның шалыңын эс[illegible]рер дээн шиитпирни канчаар көрдүңер деп ооң айтыргаш, «Кол чүве ам акшада эвес-тир ийин, мындыг байдалда кандыг-даа совет кижиниң кылыр ужурлуг чүүлдерин кылып турар-ла болгай бис» дээн харыыны дыңнадым. Бир эвес ол дугайын бижиптер болзумза, америк кижи ону билип ап шыдавас-даа.

Ол аныяк кижи, күш-ажылды ооң канчаар көрүп турары силерниң чуртуңарның бүгү төөгүзүн билип алырда меңээ дузалады. Дайын үезинде Сталинград чанынга болгаш Курск ээтпээнге ооң адазының, Совет эрге-чагырганы камгалап тура хамааты дайынга ооң кырган-ачазының канчаар тулчуп турганы ышкаш, ол бөгүн ынчалдыр кылып турар-дыр. Өске тургузуг үезинде чурттап, бар-ла бодалы арбын ажык-кончаага алзы берген америк кижиге мону билип алыры берге. Чернобыль АЭС-те тургустунган байдал совет кижиде шиңгээттинген күчүлүг күштү билип алырынга дузалап турар-дыр. Ындыг кижилер АЭС-те аварияның уржуктарын чедиишкинниг чайладыр дээрзинге база катап бүзүредивис.

Мындыг янзылыг авария АКШ-ка болган болза, чүү болган турарын билип алыры берге. Ындыг халапты кымга-даа күзевейн-дир мен. Бир эвес манаа ышкаш чүс муң чедир кижини көжүрер, оларны ажылга кирер дээр болза, аңаа чүү болган турар хире-дир. Кижилерни чурттадып киреринин айтырыын көрүңер, бисте бажың хөлезизи кедергей бедик болгай. Көжүргеннерни халаска кым киирип алырыл, кым чемгерип, хепкерерил? Чаа чуртталга бажыңын тударының чарыгдалын бодунга кым алырыл? Бажың хөлезизи дээш бистиң ажылчыннарывыс ортумаа-биле шалыңының 40 хуузун төлээр болгай. Ол аңаа эвес айтырыг-биле холбаалыг бүгү чарыгдалдарны кайы-бир фирмалар азы күрүне эрге-чагыргалары боттарынга аптар боор дээрзинге шуут чигзинер мен. Бисте ол шуут болдукмас чүве-дир. Силерде ол-ла бүгү чүүлдерни күрүне шиитпирлээн-дир. Ынчангаш ол шынны америк кижилерге чугаалап бээр бис.

Мен бодаарымга, Чернобыль АЭС-ке болуушкуннар нүгүлдекчилерниң боттарынга бир янзызының согуу болган. Кижилер хоп-нүгүлден шынны ылгап билирлер. Чернобыль дугайында, силерниң кижилериңерниң эрес-маадырлыының, оларның организастыының дугайында документалдыг фильмден тургузуп, ону бүгү чурттарга көргүзер болза, эки болур ийик.

Атомнуг тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырда кады ажылдажыр, күжениишкиннерни каттыштырар херек дээрзин ыяк бодап алырынга ол база дузалаар. Мындыг АЭС-терге авариялар АКШ-ка база каш-даа удаа болган болгай. Ядролуг дайынны болдурбазы, ядролуг энергияны тайбың сорулгага ажыглаары чергелиг мындыг ийи чугула айтырыгга бистиң эртемденнеривис кады ажылдажыр ужурлуг. Эң М. С. Горбачев ынчалдыр ажылдажырынче үргүлчү кыйгырып келген, май 14-те телевидение дамчыштыр чугаазынга база кыйгырган деп, америк журналист уламчылаан.

В. ЖУКОВСКИЙ,
В. ИТКИН,
Л. ЧЕРНЕНКО,
СЭТА-ның тускай корреспондентилери.

Украин ССР. Чернобыль АЭС-ке болуушкуннарга хамаарыштыр. Чурукта: чазак комиссиязының кежигүннери. Солагай талазындан оң талазынче — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, чазак комиссиязының даргазы И. С. Силаев, ССРЭ-ниң Гидрометеорология болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Ю. А. Израэль, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Е. П. Велихов.

В. ЗУФАРОВТУҢ, В. РЕПИННИҢ телефотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

АЖЫЛ-ИШКЕ ИДИГ БОЛУР

Биче-Тей суурда арага ишпес чорук дээш демисел ниитилелиниң он беш кижи кежигүннүг эге организациязы ажылдап турар. Ооң ажылынга хамаарыштыр эге организацияның даргазы, эмчи Р. Хомушку дараазында чүүлдү чугаалады:

— СЭКП ТК-ның «Арагалааашкынны болгаш алкоголизмни узуткаар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Арага ишпес чорук дээш демиселдиң суурда тургустунган бо организациязының кежигүннери — Культура бажыңының ажылдакчылары, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери, суурда спорт комитединиң ажылдакчылары, милицияның участок төлээзи, комсомолдуң төлээзи. Ажыл планы тургустунган. Эге организацияның ажылын көргүскен булуңну дерип алган бис. Планда көрдүнгени-биле араганың хоразының дугайында лекция, беседаларны чон ортузунга номчуп чорудуп турар бис. Күш-ажыл кылырындан оспаксыраар кижилерни илередиринге, суурнуң чонунуң ажылдан хостуг үезин организастаарынга база киржип турар бис.

Арагалаар чоруктар-биле демиселди күштелдирип, партия, чазактың ол талазы-биле доктаал-шиитпир хүлээп алганын чон деткип турар. Арага ишпес амыдыралды бадыткаар дээш туржуп турар бис. Ол сорулга-биле бисте чонуң чурттап турар черинин айыбиле кижизидилге ажылын күштелдирген. Ону кедээ Советтиң күүскому, суурда хөй-ниити организациялар демнежип чорудуп турар. Эзиртир суксуннарны боду кылыр чоруктар-биле демисел эптеш чок. Арага-дарыже сундулуг кижилерни учётта алган, оларның-биле кижизидилге ажылын тус-туста чорудуп турар. Ооң-биле кады чонуң дыштаныылгазын ажыктыг болур кылдыр организастаары чедип алдынган. Эзиртир суксуннарны моон мурнунда талоннап садып турган болза, чонуң күзели-биле суурувусту арага ишпес суур кылдыр тургускан. Алдынып турар бо хемчеглерниң дээштиин, эки салдарлыын бөгүнгү ажыл-амыдыралывыстан көрүп болур.

Партияның XXVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдың участок бүрүзүнге эде тургузуушкун чорудуп турар болгай. Эрги турган хөөн[illegible]-биле бөгүн эптежип шыдавас бис. Ынчангаш кижи бүрүзү бодунуң ажыл-ижин шүгдүнүп көрүп, чаа ёзу-биле ажылдаар. Кижи факторунуң ролюн бедидери амгы үеде чугула айтырыг. «Шекпээр» совхозта олче чогуур кичээнгейни угландырып турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Кыштаглаашкын багай эвес эрткен, көдээниң ишчилери — ам часкы хову ажылдарында. Ажылды организастаарын экижиткени, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң совхоз бүдүрүлгезинге быжыкканы — планныг онааалдаларны күүседиринге идиг болуру чугаажок.

Д. САРЫГЛАР.
Барыын-Хемчик район.

Арага ишпес чорук — амыдыралдың негелдези

ЫНДЫГЛАРГА КЭЭРГЕЛ ТУРБАС

Арагалааашкынга удур [illegible] сел хүн келген тудуу улам күштелип турбуже, амыдыралдың [illegible] арын-нүүрүн ышкынган [illegible] ниң ам-даа бары [illegible] элдеп-ле чүве бо. Чижээ, [illegible] эктинде кеткен хеп-сыны [illegible] костюр [illegible] Александр Васильевич Соловьёв дээрзин [illegible]. Ол арага [illegible] черлерде ол [illegible] чоруур. Бо чылдың май 9-та брага ишкеш, [illegible] сергедир черге ону [illegible] болган. А. Соловьёв ооң мурнунда база каш-даа [illegible] кирген. Ону арага [illegible] чорупкан [illegible] ажылдаар [illegible] «Тудуг кезектери» комбинадынга [illegible] кара туразы-биле [illegible] Кызыл хоорайның Чулуу [illegible] кудумчузунуң 17 дугаар [illegible] А. В. Соловьев [illegible] ниитилелге ажыктыг [illegible] шагда [illegible]

[illegible] Авиация 12 дугаар бажыңның [illegible] Андрей Евламниевич Ма[illegible] [illegible] РСФСР-ниң [illegible] Ол арагалааашкынга [illegible] мергежилин-даа оскунган. Бо 31 харлыг [illegible]

1961 чылда төрүттүнген Марина Андреевна Подольская РСФСР-ниң [illegible] Кызыл партизаннар кудумчузунуң 41 дугаар бажыңның 61 дугаар квартиразында [illegible]

Боттарының арын-нүүрүн [illegible]

Кедергей дээ сус чок [illegible] Марина Усольцева [illegible] Маңгыстаглар ындыгларга кээргел турбас [illegible]

Д. АРБАК.

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕККЕ УДУР КАМПАНИЯ

ТОКИО. Япониянын Коммунистиг партиязының деткимчези-биле ында «ядролуг чепсек чок» [illegible] ниитилел тургустунган. Ында 50 ажыг демократтыг организациялар, политиктиг профсоюзтар болгаш хөй-ниитиниң сураглыг ажылдакчыларының бөлүктери, эртемденнер, культура ажылдакчылары кирип турар.

Ниитилелдиң тургузукчу хуралында ядролуг чепсекти чок кылыры [illegible] Япониянын ядролуг чепсек чок үш принциптерин — ядролуг чепсектиг болбазын, ону бүдүрбезин, а ол ышкаш ону чуртче [illegible] [illegible] ниитилелдиң кол сорулгазы [illegible]

С. ЛОГАЧЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

ИСТЕП СҮРҮҮШКҮН БОЛГАШ ТЕРРОР ЧЕПСЭЭ

Хамааты эргелерин камгалаан Соңгу Ирландияның чурттакчыларының хөделиишкинин шериг-полицейжи аппараттың базарынга дазыглап турар амгы үениң чепсектериниң долу эвес даңзызында автоматтыг аттынар боо, карак чажы төгүлдүрер газтыг баллоннар («чурукта») болур. [illegible] чыл иштинде Лондонуң чазаа ол провинцияда шажын талазы-биле эптеш чок чорукту тургузуп, истеп сүрүүшкүннүң чаа хоойлуларын киирип, «корум-чурумну тургузуп турар». Ындыг политика күчүлээшкин кылыгларга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Англи чазактың Ольстерде «дорт эргелеп башкарылгазының» үезинде полицейниң истеп сүрүүшкүнүнге болгаш кара туразынга [illegible] 2,5 муң кижи өлүрткен болгаш он-он муң кижи бертинип кемдээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга

СУРАГЛЫГ КИНОРЕЖИССЁР

Сергей Аполлинариевич Герасимов — шылгараңгай кинорежиссёр болгаш хөй-нити ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи чораан. Ооң ады-биле совет кино урап чүүлүнүң алдарлыг арыннары сырый холбашкан. Чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының 60 ажыг чылдарын совет кижини кижизидер херекке бараан болдурган. Ооң чогаадылгазының өзээ бистиң үежиивис, бистиң ада-чуртувустуң кижизи болуп турар.

Ол 1906 чылдың майда Екатеринбург (амгы Свердловск) хоорайга төрүттүнген. Ленинградтың сцена урап чүүлүнүң институдун дооскан. Ооң соонда актёр мастерскаязынга ажылдап эгелээн. Мастерскаяның удуртукчулары Максим дугайында кинотрилогияның тургузукчулары Г. Козинцев биле Л. Трауберг олар болганнар. Ол чылдарда совет кижилерниң эрес-маадырлыг ажыл-херектериниң күчү-күжүн көргүскен «Чеди дидимнер» (1936 ч.), «Комсомольск» (1938 ч.), «Башкы» (1939 ч.) дээш өске-даа киноларга С. Герасимовтуң режиссёр уран мергежили эң баштай-ла көскүзү-биле илереп келген.

1941 чылда, М. Ю. Лермонтовтуң өлүрткенинден бээр 100 чыл болганын таварыштыр, «Маскарад» деп кинону тургускан. Режиссёрнуң классика темазы-биле эң баштайгы ажылы ол болган. Сөөлүнде барып 1976 чылда А. Стендальдың «Кызыл болгаш кара» деп чогаалын ёзугаар хөй сериялыг кинолентаны телевидениеге тургускан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Дайын хрониказының талазы-биле кинематография комитединиң даргазының оралакчызы база документалдыг фильмнерниң Төп студиязының директору турган. «Тиилеттирбестер», «Улуг чер» деп кинолар ынчан тургустунган болгаш көрүкчүлерниң ханы сонуургалын хайныктырган. Режиссёр документалдыг киноларны дайын соонда-даа база тургузуп турганын билир бис.

Эң эки киноларның бирээзинге санадып турар «Аныяк гвардия» деп кинонуң көстүп келгени совет кино урап чүүлүнге онзагай ужур-дузалыг болуушкун болган. Бо кинода чүгле чеди дидимнерниң эвес, харын совет патриоттарның бүдүн улуг бөлүүнүң маадырлыг чоруун чурукчунуң онзагай, тода көргүскени илереп турар.

«Оожум Донну» тургусканы совет кинонуң сайзыралынга эң көскү черни ээлээн. Дайын сөөлүнде чылдарда тургустунуп келген чугула айтырыгларны тода көргүзери-биле С. Герасимов «Кижилер болгаш аңнар», «Журналист», «Хөл кыдыынга», «Кижиге ынак болур» деп киноларны база көрүкчүлерге бараалгаткан. Чаңгыс кижиниң салым-хуузу-биле амгы үени көргүзери «Уруглары-иелери» деп чаа киного чедип алдынган. «Лев Толстой» деп кинону 1984 чылда дооскан, ында боду база ойнап турар. Ол черле элээн хөй киноларда рольдарга ойнаан. Режиссёр эрткен чылдың ноябрьда мөчээн.

БАШТАЙГЫ ДООЗУКЧУЛАР

Сес чыл бурунгаар тургустунган республиканың музыка болгаш урап чүүл школазын он сес кижи доозуп турар. Урап чүүл училищезиниң баазазынга үндезилеттинген школага чылдың-на бир класс немежип турган. Ам өөреникчилерниң саны чүс бежен тос четкен.

Эгезинде хөгжүмге болгаш урап чурулгага салым-чаяанныг уругларның тускай клазы кылдыр ажыттынган школа ам республиканың культура амыдыралынга телептиг үлүүн киирип эгелээн. Оларның концертин, ажылдарының делгелгезин сонуургап турар.

Башкылар коллективи урап чүүлдүң болгаш эстетиканың үндезиннерин өөреникчилерге чедингир дамчыдып, чедиишкинниг ажылдап келген. Ону ада-иелер отчёттуг концерттерден, делгелгелерден көрүп, башкыларга өөрүп четтиришкинин илередип турар.

Чоокта чаа өөредилге чылын түңнээн концерт училищениң залынга болуп эрткен. Орта 1—8 класстарның өөреникчилери киришкен. Чалатканнар, ада-иелер, өөреникчилер болгаш сургуулдар — бүгү көрүкчүлер эки үнелелди берген. Ол ышкаш урап чурулга салбырының өөреникчилериниң делгелгезин улус магадап көрген.

Улуг, биче класстарның аңгы-аңгы болгаш каттышкан ыры ансамбльдериниң янзы-бүрү хөгжүм херекселдеринге ийи-чаңгыстың-даа, оркестрниң-даа күүселделери, танцы көргүзүглери программада кирип турар. Фортепианога, скрипкага, виолончельге, домрага, допшулуурга, лимбиге, кларнетке, флейтага, ксилофонга, ятхага, чадаганга болгаш өске-даа хөгжүм херекселдеринге уруглар мергежилдиг, чараш, аянныг тааланчыг ойнап турар. Бодап көөрге, бо школага игил, бызаанчы, шанзы, хомус дээн ышкаш тыва национал хөгжүм херекселдеринге өөредип, оларны концерттерге ажыглап болгу дег.

Бичии-даа, улуг-даа класстарның өөреникчилериниң күүсеткени номерлери онзагай. Сураглыг композиторларның ырын, берге, улуг хемчээлдиг чогаалдарында кирип турар. Өөреникчилер ону профессионал хөгжүмчүнүң деннелиинге, көдүрлүүшкүн-биле ойнап турары демдеглексенчиг. Чижээ, Анжелла Оюннуң домрага, Эрес Тартан-оол биле Хензиг-оол Кужугеттиң флейтага, Анжелла Куулар, Люда Хомушку, Света Кужугет, Марьятта Сундуй оларның фортепианога, Долаана Долааның ксилофонга ойнап турары эки.

Школада келир үениң хөгжүмчүлери, композиторлары хевирлеттинип турар.

Мээң уруум Чодураа виолончельге ойнап эгелээш, башкы специалистер чедишпес болганындан баян клазынче шилчээн. Ам ол — он сес доозукчуларның бирээзи. Бүгү ада-иелер дег, уруумну өөредип турган башкыларга өөрүп четтиргенимни илергейлексеп турар мен.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: доозукчулар концерт үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

СПОРТ

ШӨЛҮ БОЛУ БЭЭРГЕ

Хостуг шакты ажыктыг эрттирериниге, туризмге, күш-культура болгаш спортка киржиринге Ак-Туругнуң девискээри ылаңгыя чайгы үеде элээн таарымчалыг болуп турар. Суурнуң артыы чарыы даглар, мурнуу — хем уну, шык, аргаарыг, үстү болгаш адаа база алаак, элээн өрү чоктаарга, серинн тайга. Агаар-бойдус арыг болгаш чаагай, сеткил-сагыш чайгаар-ла омак-сергек болу бээр.

Ак-туругжулар бо частың дургузунда төрээн черин, суурунуң иштин, ооң кудумчуларын болгаш шөлдерин чаагайжыдып, каас-шиник байдал киирип, тарымал ыяштарны олуртуп, өске-даа хемчеглерни ап турар. Ылаңгыя апрель, май айларда хөй-ниитиниң күжү-биле элээн ажылдар кылдынган. Ооң чижээнге чаа дериттинип турар спорт шөлүн хамаарыштырып болур.

Ол болза совхозтуң Культура бажыңының, конторазының, суурда албан черлериниң, организацияларының турары хавак кырының баарында чайгаар бүткен черни ээлей берген. Ында хол бөмбүүнүң ийи, баскетболдуң ийи шөлдерин, маңнаар орукту, көрүкчүлерниң орар черлерин, күш-культура болгаш спорттуң өске-даа хевирлерин эрттиреринге херек дериг-херекселдерин белеткеп тургускан. Спорт шөлүн долгандыр херимней кажаалаан.

Спорт шөлүн тудуп тургузарынга үндүрген тудуг материалдарын совхозтуң пилорамазынга бүдүрген. Бо шөлдү дериин доозарынга чедир амдаа бичии элек, ыяштар база олуртур, шөлдү, тараан ыяштарны суггарарынга херек дериг-херекселдерни база кылыр болгаш өске-даа ажылдар бар.

— Күш-культура болгаш спортту массалыг болдурары дээрге дыштаныгланы чогумчалыг болгаш ажыктыг эрттирери-дир. Хостуг шагын шын эрттирип турар кижиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү база бедик болуп турары билдингир— деп, «Ак-Туруг» совхозтуң директору Алдын-оол Тюлюш биске чугаалады.

Бо спорт шөлүн суурнуң хөй-ниитизиниң калбак киржилгези-биле тудуп турар. Ооң тудуунга киришпээн албан чери, организациялар, өөредилге черлери суурда барык чок. Совхозтуң ажылчыннары, тускай эртемниглери, көдээ Советтиң, профкомнуң, комсомол комитединиң, ортумак школаның, профтехучилищениң, өске-даа коллективтериниң күш-ажылчы үлүү аңаа кирген.

Кол-ла чүве болза, ак-туругжулар спорт шөлүнүң тудуунга ажылдап дашкаар үеде дыштаныр хүннерде киржип турар. Олар чаа черни ажыглалга, тарылга, хой кыргыылгазы, көдээ ажыл-агыйның сезоннуг өске-даа ажылдары доостурга, июнь айның ортаа үезинде долу ажыглалга киирер. Ооң эгелээш, суурнуң чиик атлетиктери, хол бөмбүкчүлери, баскетболчулары, мөгелери, өске-даа спортчулары спорт шөлүн үргүлчү ээлей бээр.

А. ОКСУР.

ЧА АДЫГЖЫЛАРЫ

Республиканың бирги чери дээш ча адарынга ниитилелдер аразынга маргылдаа «Совет Тываның 5 чылы» стадионга эрткен.

Маргылдаага дөртен ажыг спортчу ийи бөлүкке чарлып алгаш киришкен. Улуг улустан ССРЭ-ниң спорт мастери Виктор Саржат-оол М-2 дээр олимпийжи упражнениеге 2235 санны аткаш, бирги черни алган. «Динамо» ниитилелиниң төлээлери, спорт мастеринге кандидаттар Шолбан Дажы биле Мерген Монгуш 2170, 2086 санныарны адып, ийиги, үшкү черни үлешкеннер.

Херээжен улустан база-ла ССРЭ-ниң спорт мастери, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи Людмила Захарова 2407 санныг болуп, бирги черни чаалап алган. Ийиги черни динаможу Любовь Михайленко, Лариса Щербинина 2125 санны аткаш, үшкү черни ээлээн.

Элээди оолдардан КПТУ-1-иң сургуулу, спорт мастеринге кандидат Вадим Ажы 2027 санныг болгаш бирги черни, ийигизин Кызылдың № 2 школазының тоску классчызы Игорь Чамзы алган. Олар кайызы-даа «Динамо» ниитилелиниң төлээлери. 1736 сан-биле Сосновка школазының өөреникчизи Андрей Носырев үшкү черни чаалап алган.

«Урожай» ниитилелиниң төлээзи Айлана Очур элээди уругларның аразынга бирги черни, ийигизин Кызылдың № 2 школазының төлээзи Аля Ашак-оол, үшкү черде Сосновкадан Аяна Монгуш болган.

К. БИИЛДЕЙ,
маргылдааның судьязы.

САН 3:0

ШЫДЫРАА. Делегей чемпиону Гарри Каспаров бөлүктел оюннарынга англи гроссмейстер Энтони Майлсты ийиги, үшкү оюннарынга база улуп алган. Ынчангаш сан 3:0 болуп Каспаров мурнап чоруп турар. Олар шупту алды оюн ойнаарлар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

НОВОСИБИРСКИНИҢ ХАРЫЛЗААНЫҢ Н. Д. ПСУРЦЕВ АТТЫГ ЭЛЕКТРОТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУ

Институт дараазында мергежилдериниң шуут болгаш бот-өөредилгелиг салбырларының 1-ги курстарынга студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

автоматтыг электри харылзаазы (АЭХ);

хөй шугумнуг электри харылзаазы (ХЭХ);

ооң мергежилдери — хөй шугумнуг электри харылзаазы, харылзаа дериглелерин болгаш тудугларын эптээри, радиохарылзаа болгаш радиодамчыдылгазы (РХ болгаш РД), харылзаа экономиказы болгаш ону организастаары.

Билдириишкиннерни: бот-өөредилге салбырынга — 1986 чылдың августуң 31-ге, шуут (хүндүскү) өөредилгеге—июльдуң 31-ге чедир хүлээп алыр.

Билдириишкинге кожар документилер: ортумак билиг дугайында документ (болу); ДӨЧ-ге кирер характеристика; № 286 майыктың эмчи шынзылгазы; 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Институтка өөренип кирер дээн кижилер дараазында шылгалдаларын дужаар: математика (бижимел болгаш аас-биле), физика (аас-биле), орус дыл болгаш литература (сочинение). АЭХ, ХЭХ, РХ болгаш РД факультеттеринге кирер кижилер бир эвес аттестатта (дипломда) эртемнерге демдектериниң ортумак баллдары 4,5 чедип турар болгаш билииниң дугайында документизинде эки демдектерлиг болур болза, кирериниң ийи шылгалдазын (математикага аас-биле болгаш бижимел-биле) тудар.

Ол шылгалдаларының түңнели ёзугаар 9 баллдан эвээш эвес санны алган кижилерни институтка киир санаар.

Кирериниң шылгалдаларының хуусаалары: шуут өөредилгеге августуң 1-ден 20-ге чедир, бот-өөредилгеге — сентябрь 1-ге чедир (элээн каш бөлүктер аайы-биле). Билдириишкинни болгаш документилерни дараазында адресче чорудар:

Новосибирск хоорай, Киров кудумчузу, № 86, НЭХИ, хүлээп алыр комиссия.

Институттуң Хабаровск хоорайда бот-өөредилгелиг филиалы база бар. Бот-өөредилге салбырынга кирер дээн болгаш филиалдың зоназында чурттап турар кижилер болза, дараазында адресче документилерни чорудар: **668013, Хабаровск-13, Ленин кудумчузу, № 73, НЭХИ-ниң филиалы.**

НОВОСИБИРСКИНИҢ ХАРЫЛЗААНЫҢ ЭЛЕКТРОТЕХНИКУМУ

Тыва АССР-ниң харылзаазының бүдүрүлге-техниктиг эргелели Новосибирскиниң харылзааның электротехникумунга 1986-1987 өөредилге чылында өөренир кижилерни дараазында салбырларга хүлээп алырын чарлап турар.

I. ХҮНДҮСКҮ (шуут өөренир) САЛБЫР

Долу эвес ортумак школа доосканнарга дараазында мергежилдерге:

1. Радиохарылзаа болгаш радиодамчыдылгазы (РХ).
2. Телеграф харылзаазы болгаш медээлер дамчыдылгазы (ТМД).
3. Хөй шугумнуг электри харылзаазы (ХЭХ).
4. Автоматтыг электри харылзаазы (АЭХ).

Өөренир хуусаазы 3 чыл 10 ай.

Ортумак школа доосканнарга мергежилдерге:

1. Радиохарылзаа болгаш радиодамчыдылгазы (РХ).
2. Автоматтыг электри харылзаазы (АЭХ).
3. Хөй шугумнуг электри харылзаазы (ХЭХ).
4. Телеграф харылзаазы болгаш медээлер дамчыдылгазы (ТМХ).

Өөренир хуусаазы 2 чыл 8 ай.

Техникумнуң хүндүскү салбырын доосказ аныяк специалистерни телеграф, хоорайлар аразының телефон станцияларынче, радиодамчыдылгазының болгаш радиодамчыдылгазы хүлээп алыр төптерже, харылзааның районнар салбырларынче, телевидение төптеринче болгаш «Орбита» станцияларже, телеательелерже, харылзаа аппаратураларын кылып үндүрүп турар заводтарже, тевилел кылыр, тудуг-монтаж организацияларынче болгаш эртем-шинчилел институттарының лабораторияларынче ажылдадып чорудар.

ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ЧУРУМНАРЫ

1. Харылзаа техникумунга ССРЭ-ниң 30 хар чедир назылыг эр-херээжен хамаатыларын, а бот-өөредилгеге—ортумак болгаш сес чыл школаларны дооскан кижилерни харназызы хамаан чокка хүлээп алыр.

2. Ортумак школаны дооскан кижилер литератураа (сочинение) болгаш математикага (аас-биле) кирериниң шылгалдаларын тудар.

3. 8 класс дооскан кижилер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) кирериниң шылгалдазын тудар.

4. Техникумга өөренип киреред дараазында документилер эргежок чугула:

а) билииниң дугайында документ (боду).

б) № 286 майыктың эмчи шынзылгазы.

в) бүдүрүлге удуртукчузунуң шынзытканы күш-ажыл дептеринден (2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болза) ушта бижилге.

г) бүдүрүлгеден өөредип чоруткан кижилер болза, чаңгыс аай майыктың өөредип чоруткан бижии.

д) 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

5. Конкурс чокка хүлээп алырлар:

а) бүдүрүлгелерден өөредип чоруткан кижилер.

б) шериг албанындан курлавырже халашканнар (халашкан соонда 2 чыл иштинде).

в) 2 чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыглар.

6. Кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр кижилер:

— мактал бижиктер болгаш медальдар-биле шаңнатканнар;

— Профтехучилищелерни шылгараңгай диплом-биле доосканнар;

— ортумак школаны мактал бижиктер-биле доозуп үнгеннер—«чамдык эртемнерни өөрениште онза чедиишкиннери дээш» (математикага азы орус дылга, литературага) болгаш билииниң дугайында документизинде ол эртемнерге тергиин эки демдектерлиг кижилер;

— курлавырже калыының, назы-харының байдалы-биле азы штат кызырылдазы-биле халашканнар (халашканының соонда 2 чыл иштинде).

Техникумга өөредилге сентябрь 1-ден эгелээр.

Багай демдек чок өөренип турар сургуулдарга бүгү курстарга өөредилге үезинде айда 30 рубль стипендия тывсыр.

Техникумда чаагайжыды туттунган общежитие бар.

II. БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫ

Долу эвес болгаш долу ортумак школаны доосканнар өөренир мергежилдер:

Радиохарылзаа болгаш радиодамчыдылгазы (РХ).

2. Автоматтыг электри харылзаазы (АЭХ).
3. Хөй шугумнуг электри харылзаазы (ХЭХ).
4. Телеграф харылзаазы болгаш медээлер дамчыдылгазы (ТМД).
5. Почта харылзаазы (ПХ).

Өөренир хуусаалары:

а) ортумак школа доосканнарга техниктиг мергежилдерге — 2 чыл 10 ай. Долу эвес ортумак школа доосканнарга 4 чыл 9 ай.

б) ортумак школа доосканнарга почта харылзаазы 1 чыл 10 ай, долу эвес ортумак школа доосканнарга — 3 чыл 9 ай.

ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ЧУРУМНАРЫ

Билдириишкин кирериниң хуусаазы 1986 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир.

Кирериниң шылгалдалары 1986 чылдың августуң 1-ден эгелеп Кызыл хоорайга хүлээп алыр.

Документилер чорудар адрес: 667 000, Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, № 53, кадрлар килдизи, Тыва АССР-ниң харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели.

ТЫВАНЫҢ КПТУ-ЗУ

1986-1987 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Училище хереглекчилер кооперациязының дараазында мергежилдерге массалыг профессия ажылдакчыларын белеткеп турар: садыгжы; үшкү чергениң повары; тестовод; далган ажылдар машинаның үшкү чергелиг машинизи; дөрткү чергениң кондитери.

Училищеге 10 класс дооскан 17-30 хар назылыг кижилерни хүлээп алыр. Кондитер салбырынга өөренир хуусаазы ийи чыл, арткаларынга — 1-1 чыл.

Училищеге кирерде чугула документилер: билдириишкин, билииниң дугайында документ, паспорт, райподан, сельподан, рабкооптан өөредип чоруткан бижик, 3Х4 см. хемчээлдиг үш фото-чурук, № 286 майыктың эмчи шынзылгазы.

Документилерни чорудар хуусаазы — 1986 чылдың июль 5-тен августуң 15-ке чедир. Училищениң хүлээп алышкын комиссиязының кежигүннери документилер хүлээп ап турган, оларның ээлери-биле тус-тузунда беседаны кылыр.

Училищеге кирериниң шылгалдалары чокка конкурс ёзугаар августуң 20-де хүлээп алышкын кылыр.

Училищеге хүлээп алганнарны общежитие-биле хандырар.

Садыг, кулинария болгаш кондитер салбырларынга айда алыр стипендиязы 32 рубль, хлеб быжырар салбырының — 70 рубль.

Училищеге өөренген үени күш-ажыл стажынга киир санаар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 41.

КРАСНОЯРСКИНИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ИНСТИТУДУНУҢ ТЫВА ФИЛИАЛЫ

1986 — 1987 өөредилге чылынга агрономия болгаш зооинженерия факультеттериниң 1-ги курузунга студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

Билдириишкиннерни 1986 чылдың июль 1-ден июль 30-ге чедир хүлээп алыр.

Агрономия болгаш зооинженерия факультеттеринге кирер дээн кижилер дараазында шылгалдаларны дужаар: биологияга, химияга - (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (бижимел-биле). Абитуриентиниң өөренип кирер дээн мергежилиниң талазы-биле беседа база кылыр.

Институттуң директорунуң адынга бижээн билдириишкининге шилип алган мергежилин айыткаш, кожар документилер: ортумак билиг дугайында документ (боду) характеристика, № 286 майыктың эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

Паспортту, шериг билединазы киир бижээн херечилелди боду көргүзер. Ажыл-агыйдан өөредип чоруткан бижикти база көргүзер.

Шылгалдаларны 1986 чылдың августуң 1-ден 20-ге чедир хүлээп алыр.

Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң тыва филиалынга өөренип кирерин күзээн кижилерге 1986 чылдың июль 1-ден 30-ге чедир бир ай белеткел курузун ажыдып, анаа дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Анаа өөренирин күзээн кижилерниң филиалдың директорунуң адынга чоруткан билдириишкинни болгаш өөредилге дээш төлевир кылган квитанцияны алганының соонда оларны курска киир санаар.

Өөредилге дээш 15 рубльди институттуң кассазынга төлээр. Өөредилге 1986 чылдың июль 1-де эгелээр.

ДОКУМЕНТИЛЕР ЧОРУДАР АДРЕС: 667003, Кызыл хоорайның Калинин кудумчузу, № 1 «в», Красноярскиниң көдээ ажыл-агый институдунуң Тыва филиалы, хүлээп алышкын комиссиязы. Бүгүле айтырыгларны № 6-13-96 телефон-биле тодарадып ап болур.

Филиалга чедер автобус № 6.

(Солуннуң дараазында номери май 23-те үнер).

ТВ

МАЙ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММ.

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.45 — «Аян-чорукчулар клуву». 9.45 — «Капитан Грантының дилеп». Уран-чечен телефильм. 6-гы сериязы. 10.50 — 10.55 — Медээлер. 14.30 — Медээлер. 14.50—«Удурланыкчыны тып ал» Док. телефильм. 15.15 — Улустуң «Смеречина» танцы ансамблиниң концерти. 15.40 — «Билир болгаш кылып бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг фильм. 16.10 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.40 — «Михаил Шолохов». Док. телефильм. 17.45 — «Он алды болган оол улуг назы» 18.30 — Чадаг-тергеге чарыш. ЧССР-ден дамчыдылга. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Союзмультфильм» киностудиязының мультфильмизи. «Узун сандай». 19.10 — «Арага ишпес чорук — амыдыралдың негелдези». 19.45 — «Капитан Грантының дилеп». Уран-чечен телефильм. 7-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Чикагодан Филадельфияга чедир». Док. телефильм. Автору — В. Зорин. 22.30 — Э. Москвитина (арфа) ойнаар. 22.45 — 23.10 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Кым аскыр дагаа болуп оттуп келирил...?». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.35; 9.35 — География. 7 класс. ССРЭ-ниң бойдус байлактары. 9.05; 12.55 — Немец дыл. 10.05 — Ниити биология. Кылымал шилилгениң чогаадыкчы ролю. 10.35; 11.40 — Музыка. 6 класс. Дайын чылдарының ырлары. 11.05 — «Бөдүүн — нарын шиннар». Ада-иелерге тележурнал. 12.10 — Улус депутаттарының Советтериниң социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээринге ролюнуң дугайында. 13.25 — Пушкин поэзиязында 1-ги дамчылга. 14.15 — «Өг-бүле амыдыралының этиказы болгаш психологиязы». Чагааларга харыылар. 15.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. М. Яшин. 16.05 — 16.10 Медээлер. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Орус дыл өөренип турар бис». Национал школаларның 3 класының өөреникчилеринге телешкола. 18.30 — Уругларга фильм. 18.40 — «Реформаның оруктарында». Школачыларны кижизидеринге күш-ажыл кичээлдериниң ролю. Республиканың башкылар билиин бедидер институду — 40 харлаан. 19.10 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Азия төвү». Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар чаштар!». «Телефон». 20.15 — Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Ынакшыл дугайында ыр». Уран-чечен телефильм. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Черноморец».

АГААР

Республикага эдир булуттаар, хаттың кужү секундада 9—14 метр, хүндүс агаарның температуразы 18—20, чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр.

Кызылга кежер булуттаар, хүндүс бичии чаъстаар, мурнуу-барыын чүкче углай хаттың дүргени секундада 9—14, күштели бергенде 15—20 метр. Агаарның температуразы дүне 8—10, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Удочка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«После дождичка в четверг»** 10.00, 11.40, 13.20, 20.50, **Киноклуб: «Подружка»** 15.00, **«Салон красоты»** 17.10, 19.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Киносборник»** 15.00, **«Любить человека»** 16.30, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Жертва обмана»** 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ к/т: «Свадьба в Малиновке» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

ШЫН Редакцияның адрези:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3, Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Чагыг 3300.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00900.